

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 4
(200)
(красавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНИЦКІ ПРАЕКТ

kamunikat.org/litaraturnaja_bielarus
facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

ЧАРНОБЫЛЬСКИ ЭПІСТАЛЯРЫЙ: ліставанне 1986 года Алеся АДАМОВІЧА з Васілём БЫКАВЫМ, Ігарам ДЗЯДКОВЫМ і Міхаілам ГАРБАЧОВЫМ.....с. 2

АРХІЎ: артыкул Антона ЛУЦКЕВІЧА «На ўласны шлях!» (з прычыны выхаду зборніка Максіма ТАНКА «Пад мачтай») і прадмова Антона СІДАРЭВІЧА.....с. 3

ПРОЗА: быліца Паўла ЛЯХНОВІЧА «Зрадняя свіння».....с. 4

ПАЭЗІЯ: новыя вершы Альжбеты КЕДА, Рамана АБРАМЧУКА і Ігара СІДАРУКА.....с. 5

ЧЫТАЛЬНЯ: апавяданне «Сэрца дрыгаценні» Андрэя БУРЦА.....с. 6,7

ПАЭЗІЯ: нізка вершаў Алены ІГНАЦЮК «На Вялікдзень».....с. 8

ГУМАРЭСКА: «Рэдакцыйны выпадак» Антона ЗАРЭЧНАГА.....с. 9

ПОВЯЗЬ: артыкул Алеся АКУЛІЧА пра лёс і прозу Аляксандры САКОВІЧ «Паміж Сцылай і Харыбдай».....с. 10

АСОБА: да 125-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра САСЮРЫ – артыкул Васіля ЖУКОВІЧА «Патрыёт Украіны, друг Беларусі».....с. 11

СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....с. 12

Сябры!

Мы радыя прапанаваць вам **200-ы выпуск** «ЛІТАРАТУРНАЙ БЕЛАРУСІ»!

За 16 гадоў (першы «новачасны» нумар «ЛБ» з’явіўся на Купалле 2007-га) былі тысячы публікацый апавяданняў, паэтычных нізак, урыўкаў з аповесцяў і раманаў, крытычных і літаратурназначных артыкулаў, мастацкіх перакладаў, гумарэсак, эсэістычных і публіцыстычных тэкстаў сотняў аўтараў і аўтарак — класікаў і пачаткоўцаў...

Паўторам яшчэ раз:

«Літаратурная Беларусь» — гэта свабодная трыбуна паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі; гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нацыянальнай эліты;

гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — стваралася найперш пісьменнікамі, і яна патрабуе іхняй новай працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — гэта новы час чытання.

А таму заставайцеся з «Літаратурнай Беларуссю» — з яе бібліятэчнымі «падшыўкамі» ды інтэрнэтнымі PDF-версіямі, старонкамі яе Тэлеграмканала і Фэйсбука, — учарашнімі, сённяшнімі і будучымі!

Беларускі рэпартаж

Уладзімір МАРОЗ

Адной са значных падзей у Беларусі пачатку 1980-х гадоў у агульнаграмадскім маштабе была перамога каманды «Дынама (Мінск)» у футбольным чэмпіянаце СССР. Пад’ём эмацыянальнасці быў такі, быццам выйгралі мы чэмпіянат свету, на крайні выпадак — чэмпіянат Еўропы...

На той час я — малады сем’янін, архітэктар «Мінскпраекта», студэнт-завочнік Літаратурнага інстытута. Мне пашчасціла пабыць на апошнім позневосенскім матчы мінскага «Дынама» ў тым пераможным сезоне 1982 года. Гульня з маскоўскім «Спартаком» адбывалася ў Маскве пад дахам алімпійскага спартыўнага комплексу — тады знячэўку пайшла звычка гуляць на штучным полі. Якраз у гэтым супрацьстаянні і павінна было вызначыцца, хто стане чэмпіёнам СССР. А я быў у той час на сесіі ў Літаратурным інстытуце — чаму б не скарыстацца момантам і не схадзіць на футбол, дзе чакалася нашая перамога? Са мною былі мой таварыш-расіянін (па нацыянальнасці немец) і наш аднакурснік азербайджанец. Без аніякай задняй думкі мы ўтрох буйна перажывалі за беларусаў, што выклікала адпаведную негатывную рэакцыю ў расійскіх заўзятараў побач з намі. Але што з таго — у тым няпростым паядынку нашы перамаглі спартакаўцаў 4:3! Якая была гульня, якія галы! Залаты чэмпіёнскі гол забіў Сяргей Алейнікаў.

Кадры гэтай спартыўнай барацьбы ёсць у знакамітым фільме «У атацы ўся каманда», але тады я не быў яшчэ знаёмы з аўтарам фільма Уладзімірам Цяслюком...

Усцешвала маю тутэйшую душу і тое, што ў той год пачаліся тэлерэпартажы па-беларуску. Вось як згадвае той час Алесь Камароўскі, які сёння абсалютна справядліва можа сказаць аб сабе: «першы беларускамоўны футбольны каментатар»:

«1982 год стаў і магутным штуршком развіцця беларускай мовы. Я тады працаваў рэдактарам дзіцячай рэдакцыі беларускага тэлебачання... А старшыня Камітэта па тэлебачанні і радыёвяшчанні быў мудры чалавек, выдатны паэт Генадзь Бураўкін. Яго запрашэнне і прапанова весці рэпартажы на беларускай мове мяне

не толькі шакіравалі, але і ўзрушылі — вось так, знянацку? Ці хопіць слоўнікавага запасу? З іншага боку, чым мы горшыя за грузінаў, украінцаў, літоўцаў, у якіх футбол, і не толькі гэты від спорту, загучаў на роднай мове? Я згадзіўся...

Дакладна не памятаю, калі я асабіста пазнаёміўся з Алесем Камароўскім як з земляком па Мікалаеўшчыне ці як з калягам па літаратурнай каляіне, але ў вочы мы былі ўжо знаёмыя: я быў сведкам, як у вясковым клубе Алесь чытаў свае вершы мікалаеўцам. Так, ён быў паэтам, як і старшыня тэлебачання. Гэта да недацэненай ролі беларускіх пісьменнікаў — хто іншы мог у той час учыніць беларускамоўны рэпартаж? А мне яшчэ была і вельмі прыемнай мікалаеўская інтанацыя Алеся — такога маўлення я не чуў больш нідзе. І ўвогуле беларуская футбольная лексіка — як цяпер памятаю яго словы: «Увага! Кутавы ўдар!». Мне падабаецца вобраз «кутавога ўдару». Перадача можа пайсці ў нікуды, а можа знайсці ўдзячнага гульца, які заб’е гол у браму. У той час беларусам удалося забіць свой гол.

Анягож — беларускі рэпартаж! Футбольныя заўзятары ў пераважнай большасці не гаварылі па-беларуску, але перамога яднала іх як беларусаў. Простыя заўзятары футбола ўспрынялі рэпартажы на роднай мове станоўча, нават з энтузіязмам. Калі цяпер запытаць чалавека, якому пад шэсцьдзясят і болей, кожны ўспомніць і перамогу мінскага «Дынама»

1982 года, і беларускі рэпартаж, і дакументальны фільм «У атацы ўся каманда», на прагляд якога ў кінатэатр стаялі чэргі.

Наступныя тэлерэпартажы былі больш удалымі, эмацыянальнымі. Яшчэ ў першым эфіры (гэта быў матч з «Нефтчы» з Баку) Алесь Камароўскі пажартаваў, што беларуская мова павінна падтрымаць каманду, прывесці яе да вяршыні — чэмпіёнства краіны. Ці ж ведаў ён тады, што словы ўжо восенню здзейсняцца? Вядома, не ведаў.

Але самае галоўнае — каманда выйграла. Дарэчы, аб тым, што каманда выйграе чэмпіянат СССР, гаварыў і сам Малафееў. Былы зорны гулец «Дынама», у сваю каманду ўжо трэнерам ён прыйшоў у 1978 годзе, вярнуў каманду ў вышэйшую лігу, а потым і паабяцаў чэмпіёнства. Так яно і адбылося!

Мне пашчасціла быць асабіста знаёмым з Эдуардам Васільевічам. У 2002 годзе рэжысёр Уладзімір Цяслюк здымаў па маім сцэнарыі фільм «Малафееў. Дваццаць гадоў пасля». Сустрэкаліся на стадыёне «Дынама», з якім так шмат звязана ў легендарнага беларускага трэнера. Майстэрства было на высокім узроўні, але перамога прыйшла найперш дзякуючы высокаму духу каманды. Эдуард Васільевіч быў перакананы, што галоўнае ў жыцці — духоўнасць. Думаю, мала хто ведае, што Малафееў пісаў вершы...

У кожнага з гульцоў «залатога» мінскага «Дынама» свае згадкі з незабыўнага 1982

года: самыя яркія моманты, цікавыя выпадкі, адчуванні ад перамогі. Як адзначаў Юрый Пудышаў, які нядаўна адышоў з жыцця: «Поспех 82-га у шмат чым прыйшоў таму, што мы гулялі для народа, плацілі ўзаемнасцю за пачуцці, якія адчувалі ў адносінах да сябе. У нас жа і прэміяльных асаблівых не было. І бегалі па полі, выкладваліся найперш для заўзятараў». Падобныя адчуванні засталіся і ў Сяргея Бароўскага, які пасля стаў футбольным трэнерам. Сяргей Алейнікаў, які жыве ў Італіі, напісаў кнігу «І жыццё, і слёзы, і футбол». Шмат цікавага могуць распавесці Міхаіл Вярцінскі, які потым стаў трэнерам і спартыўным функцыянерам, Андрэй Зыгмантовіч, Ігар Гурыновіч, Юрый Кандрацьеў, якія таксама сталі трэнерамі. Рана пайшоў з жыцця любімец публікі Аляксандр Пракапенка...

«Мне шанцуе. Калі я здымаю фільм, то нашы выйграюць чэмпіянат», — так гаварыў рэжысёр фільма «У атацы ўся каманда» Уладзімір Цяслюк. І атрымліваецца, што ўсе ўтрох — трэнер Малафееў, каментатар Камароўскі і рэжысёр Цяслюк — быццам бы загадзя ведалі, што «Дынама» стане чэмпіёнам.

Але фільм пачаўся не адразу. Наша каманда была ўжо ў лідарах чэмпіяната СССР, становілася зразумелым, што нешта павінна адбыцца. Аўтарам «кінаідэі» стаў менэджар кінавытворчасці на «Беларусьфільме» Аляксандр Шкадарэвіч. Прапанову падтрымалі ў Дзяржкіно БССР, і стужка аб чэмпіёнскім «Дынама» пачала здымацца...

Фінальны эпизод кінаэсэ — лугавы бераг Нёмана каля вёскі Мікалаеўшчына, дзе ў свой час вясковыя хлопцы гулялі ў футбол. Сярод іх быў і Алесь Камароўскі, які потым не толькі вырас у паэта, але гадоў пятнаццаць сам гуляў у футбол за інтэгралаўскую «Арбіту» на першынястве Беларусі. Але, галоўнае, воляю лёсу ён стаў першым беларускамоўным футбольным каментатарам. Няхай і не так удала, як у маладосці, ён працуе з мячом — узрост нікуды не дзенеш. А мы паднімемся над лугам і ракою і потым з вышыні птушынага палёту ўбачым перапоўнены стадыён і тысячы заўзятараў, якім футбол нясе радасць...

Друкуецца ў скарочэ.

Алесь АДАМОВІЧ: «Чарнобыль не ззаду, ён спераду»

Пісьменнік, літаратуразнаўца, грамадскі дзеяч Алесь АДАМОВІЧ (1926—1994) адзін з першых на прасторах былога Савецкага Саюза адчуў і ўсвядоміў трагічнасць і маштабнасць аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі. І ўсё сваё далейшае — на жаль, кароткае — жыццё прысвяціў барацьбе з яе наступствамі.

«Так здарылася, што якраз уноч з 25 на 26 красавіка я ляцеў ляхыцца на Каўказ, а на зямлі ў гэты час усё якраз здзяйснялася. Першая інфармацыя па тэлебачанні пра аварыю ў нейкім Чарнобылі прагучала невыразна, але трывога кальнула: у 1986 годзе мы ўсё жыццё са звычкай, што пра такія рэчы не паведамляюць, але ўжо калі паведамлілі... Удалечыні ад радзімы трывога аб тым, што дома адбываецца, заўсёды вастрыі. Таму, калі вярнуўся ў Мінск, стаў, можа быць, самым успрымальным да чарнобыльскай інфармацыі», — згадваў ён.

«Атамная зброя, атамная энергетыка не былі для А. Адамовіча terra incognita. Ён выдатна разумеў, чым гэта пагражае чалавецтву ў выпадку вайны ці аварыі, — згадала ў прадмове да бацькавай кнігі дзённікавых запісаў, ліставання і публіцыстыкі «...Імя сей зvezде Чернобыль» (2006 г.) Наталля Адамовіч. — Ён шмат аб тым думаў, чытаў, пісаў. А думка, што са з'яўленнем атамнай бомбы «чалавецтва стала смяротным у дваццатым стагоддзі» — важнейшая ў яго творчасці ў 80-я гады... Калі здарыўся Чарнобыль, ён ужо мог уявіць яго рэальныя маштабы: з 350 уяўных хірасімскай бомбаў 300 упалі на Беларусь... Ён прыходзіць да высновы, што Чарнобыль — буйнейшая з глабальных катастроф ХХ стагоддзя. Праз пяць гадоў ён пісаў, што «гэта — надоўга. Чарнобыль не ззаду, ён спераду, на шмат дзесяцігоддзяў і нават стагоддзяў».

«Літаратурная Беларусь» змяшчае падборку з «чарнобыльскага» эпістэлярыю Алеся Адамовіча — як сведчанні тых жаслівых падзей і грамадзянскай адказнасці творцы.

Ліст Васіля БЫКАВА Алесю АДАМОВІЧУ

3.05.1986 г.

Саша, дарагі дружа!

Толькі што ў нас была Вера [жонка А. М. Адамовіча. — Рэд.], пачаставала кулічом і яйкамі (да Вялікадня), Ірына [жонка В. У. Быкава. — Рэд.] праводзіла яе, а я сеў за гэты ліст.

Мы тут, жартам, складалі табе тэлеграму ў тым сэнсе, каб ты бярог сябе, бо цалкам магчыма, што ўяўляеш зараз адзіны асобнік генафонду нацыі, які спатрэбіцца неўзабаве на радзіме. Увогуле цяпер становішча, падаецца, нармалізавалася (або каля таго), але справа ў тым, што ў першыя дні, якія прыпалі на выходныя, ніхто радыёактыўнасць не вымяраў, а менавіта тады праз усю Беларусь на поўнач прайшоў радыёактыўны шлейф, у якім была найбольшая канцэнтрацыя. Яшчэ і ў панядзелак прыборы апынуліся зашкаленымі ад 20-30-кратнага перавышэння нормы. Два паўднёвых раёны Гомельшчыны эвакуіруюцца.

Вось такія нашыя справы. Многія вельмі засмучаныя, іншыя ж не звяртаюць увагі — п'юць і шпацыруюць, як і заўсёды на свята...

Саша, ты за нас не трывожся: мы ва ўладзе божаў — інакш не скажаш. П'ем ёд (4 кроплі на паўшклянку малака) і кабэрнэ, гавораць, выводзіць. Але, гавораць, гарэлка выводзіць лепш, калі б яна была. Гарэлкі няма!! Нават на свята...

Вельмі жадаем табе добрага надвор'я і бясхмарнага настрою. І — прыезджай бадзёрым і здаровым.

Абнімаем — твой Васіль і Ірына.

Ліст Алеся АДАМОВІЧА Васілю БЫКАВУ

7.5.1986

[г. Жалезнаводск]

Дарагія пацярпелыя — Васілёк, Ірына і ўвесь народ, цяпер ужо двойчы хатынскі! Або так: хатынскі і плюс хірасімска. Адно кліча другое, так ужо на нябёсах запісана, ці што.

Шлю малітвы за вас усіх, над кім прапоўз шлейф нашай высокашапоўнай навукі, з агідай успамінаецца тэлевізійномія галоўнага па гэтых справах акадэміка (паўгода назад вяшчаў з тэлескрыні) — вядома ж, усякая там боязь за «мірны атам», гэта ў іх там, а мы аптымісты, і начхаць. Побач з бюракратам казённы аптыміст — галоўны наш далакоп. Дзякуючы «патрыятычнаму аптымізму» мы вайну сустрэлі ў падштаниках. А цяпер вось — Чарнобыль. Цікава, будзем дабудоваць свой — у 30 км ад Мінска? Ці ўсё-ткі схамянемся? Хоць бы такім коштам.

А я, як знарок, з'ехаў ад усіх вас. І ад Наташы з Верай [дачка і жонка А. М. Адамовіча. — Рэд.]. Нешта накшталт дзэртыра. Не «генафонд», а дзэртыр!

Не, свет звар'яцеў! Тыя вунь рукі ад злараднасці паціраюць, а мы распавядаем, як выдатна паказалі сябе пажарнікі і міліцыянеры. Можна ўявіць (лёгка гэта зрабіць), як 60 разоў знішчае жыццё будзе ценом, попелам выдаляцца ад планеты Зямля, а гучаць будуць усё тыя ж цені-галасы: «Выдатна мы іх, няўклад!», «Не, як выдатна пажарнікі!»...

Я павінен ехаць да навукоўцаў, у Маскву. Цікава б спытаць высакалобых: адказвае ці не адказвае навуковец-фізік, хімік і г.д., калі яго небяспечную штучку даводзіць, рэалізуе безадказна-п'яны (або з пахмелля) «дзядзька Вася»? (Меліяратараў ужо аб гэтым спыталі — махаюць рукамі, а мы прычым, калі наша дабро ператвараюць у зло на апошнім прагоне!) Думаю, што яны адказныя. Думаў пра ўвесь ланцужок, а калі ненадзейны, тады падумаў яшчэ раз!

А ты гаворыш, гарэлкі няма! Дыяб аддаў нас усіх на гадоў-два ў рукі Карпюка і Дудачкіна [А. Н. Карпюк, П. П. Дудачкін — беларускі і расійскі пісьменнікі. — Рэд.], яны б асушылі — хай жыве вось такая меліярацыя!

Значыць, не хочаце сюды? Адпусці тады Ірыну з Верай і Наташай, калі сам да Тэтчэр [у Вялікабрытанію. — Рэд.] рвешся. Хай пагуляюць, пакуль можна, пакуль тут чыста. Пакажу Каўказ, хоць бы з поўначы.

Абдымаю і жадаю, каб усё гэта — на сухі лес!

Ваш Адамовіч.

Ліст Алеся АДАМОВІЧА Ігару ДЗЯДКОВУ

22.05.1986

[г. Мінск]

Дарагі Ігар Аляксандравіч [І. А. Дзядкоў — рускі літаратурны крытык, аўтар кнігі пра В. Быкава, таварыш А. Адамовіча і В. Быкава. Жыў у Кастраме, апошнія гады — у Маскве. — Рэд.]!

Сёння вярнуўся з Жалезнаводска на сваю, цяпер ужо двойчы шматпакутную, зямлю. Вы там нават не ўяўляеце, што гэта і як, і чым абвернецца ў будучым. Гэты самы, будзь ён пракляты, мірны атам аказаўся з тварам, ды не, мордай таго ж крыважэрнага Марса, і хоць нагамі стаяў на зямлі ўкраінскай, але да яе спіной, а да нас мордай павярнуўся — па ветры. Ну і...

Магу толькі сказаць, што той лагоднай зямлі, краю, які Вам знаёмы, ужо няма, і ці будзе, — не ведаю. І мы — не тыя.

Увёмірг усё змянілася. Пытаеце яшчэ і пра наш з'езд [Саюза пісьменнікаў Беларусі. — Рэд.]. Мурны ўсё гэта...

Я выступаў пра героя нашага часу — пра бюракрата. Не ведаў толькі, што справы яго яшчэ і радыёактыўнасцю пагражаюць. Прывет Вам, цісну руку! А кастрамчанам — усходняга ветра!

(Пераклад з рускай.)

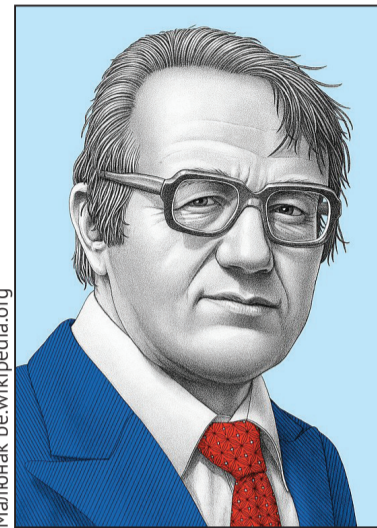
З ліста Алеся АДАМОВІЧА Міхаілу ГАРБАЧОВУ

1 чэрвеня 1986 г.

Глыбокапаважаны Міхаіл Сяргеевіч!

Калі ласка, не палічыце тое, што Вы тут прачытаеце, пісьменніцкай фантазіяй Алеся Адамовіча. Я пішу тое, што ведаюць і думаюць многія буйнейшыя вучоныя Беларусі і некаторыя партыйныя работнікі, у нас былі самыя гарачыя абмеркаванні гэтых праблем. Не будзем крычаць «на ўсю Еўропу», але мы разумеем, што Беларусь перажывае нешта супастаўляльнае толькі з яе трагедыяй у гады мінулай вайны.

Пад пытаннем само існавання (фізічнае) дзесяцімільённага

Алесь Адамовіч

народа. Радыяцыя ўдарыла, перадусім, па нашай рэспубліцы. Як пісала адна цэнтральная газета, не ўсведамляючы, што піша: «На шчасце, вецер дзьмуў не на Кіеў». Насамрэч, у самыя грозныя дні, з 26 па 30 красавіка (а потым яшчэ шмат дзён), вецер цягнуў радыёактыўныя ападкі на Гомель, Магілёў, Жлобін, Мазыр, Слаўгарад, Краснаполле, Рэчыцу, Хойнікі, Нароўлю, Брагін, Пінск, Слуцк, Брэст... Дасталос і Мінску. А паміж гэтымі гарадамі тысячы вёсак. Колькі людзей атрымалі розныя дозы радыяцыі і праз колькі дзён ці гадоў гэта скажацца на кожным, сказаць цяжка. Але калі мець на ўвазе, што БОЛЬШАЯ ЧАСТКА РЭСПУБЛІКІ была засыпана ёю, — размова пойдзе пра лічбы найцяжкія. <...>

Калі не будуць неадкладна прынятыя меры, не будзе зроблена ў карацейшыя тэрміны тое, што абсалютна неабходна (на думку вучоных), яшчэ мільёны людзей у Беларусі будуць пакутаваць (а многія загінуць), і тады можна будзе сказаць, што адбылася трагедыя — пастрашней той, якую наш народ перажыў у 1941—1944 гадах.

Усім гэтым людзям (у межах Беларусі і памежных раёнах іншых рэспублік) таксама, як, верагодна, і ва Украіне, цяпер пагражае РАДЫЯЦЫЙНАЕ АТРУЧВАННЕ ПРАЗ ПРАДУКТЫ ХАРЧВАННЯ. <...>

У НАС ФАКТЫЧНА НЯМА НАЛЕЖНАЙ КОЛЬКАСЦІ ПРЫБОРАЎ ДЛЯ ЗАМЕРА РАДЫЯЦЫІ Ў ПРАДУКТАХ ХАРЧВАННЯ. <...>

Патрэбна спецыялізаваная арганізацыя, «штаб», людзі, якія толькі гэтым і займаліся б — прадуктамі харчавання. З якіх можна было б спытаць, але ў якіх былі б усе правы і паўнамоцтвы патрабаваць, дазваляць, забараняць. І вывозіць дзяцей, падлеткаў, цяжарных жанчын і наогул усіх, каго магчыма! Шырока і за межы рэспублікі, і не на месяц-два, а пакуль не нармалізуецца абстаноўка. Самая заўважная чыноўніцкая інертнасць і недапрацоўкі — тут. Радыяцыя імгненна, чыноўнік марудлівы, азіраецца, — такая ўжо яго прырода. Ды і так сказаць: НАДЗВЫЧАЙ МАЛОЙ АКАЗАЛАСЯ РЭСПУБЛІКА ДЛЯ ТАКОЙ ВЯЛІКАЙ БЯДЫ, сваіх

чыстых раёнаў для эвакуацыі яўна недастаткова. <...>

Час усвядоміць усім, што кожны дзень і гадзіна прама-руджвання — недаравальны грэх перад будучыняй народа. Ніякія нашы апраўдванні і тлумачэнні хворыя нашчадкі не даруюць. І неапраўданых ахвяраў мы самі сабе не даруем. <...>

Дарагі Міхаіл Сяргеевіч, гэта не проста станцыя ўзарвалася, але і ўвесь той комплекс безадказнасці, недысцыплінаванасці, бюракратызму <...>.

Прабачце, але Беларусь насамрэч на мяжы прорыву! Патрэбна неакладная дапамога народу, які сам заўсёды ўсім ахвяраваў у цяжкія для краіны часы. Беларусы рэдка плачуць. Вы гэта маглі заўважыць і па цяперашніх паводзінах нашых людзей і кіраўнікоў. Але тут пытанне стаіць неадкладнае, жыццё незлічонай колькасці людзей залежыць ад таго, ці арганізуем мы сапраўдны, прафесійны, а не фармальны толькі кантроль за прадуктамі харчавання, ці забяспечым службы сучаснай апаратурай, падрыхтаваўшы неабходную колькасць спецыялістаў.

Так шмат залежыць ад такога па сутнасці нямногага. Толькі не змарнаваць час!

(Пераклад з рускай.)

Ліст Алеся АДАМОВІЧА Ігару ДЗЯДКОВУ

8 чэрвеня 1986 г.

Дарагі Ігар Аляксандравіч!

Атрымаў пісьмо Вашае, калі вярнуўся з Масквы. Калі дайшло да мяне, да свядомасці, што насамрэч адбываецца ў Беларусі, з Беларуссю (па канчатковых, калі не зірнем праўдзе ў вочы, «выніках» — пастрашней той, мінулай, 1941—1944 гг. трагедыі!), я паймаўся прама да М.С.Г. [кіраўнік СССР М. Гарбачова. — Рэд.]. Да [яго] памочніка дабраўся, пакінуў ліст з усім, што даведаўся і зразумеў, а назаўтра ўжо быў адказ (праз памочніка) і тут жа размова з нашым кіраўніцтвам на вышэйшым узроўні, а сёння ў Мінск прымчалася Мінахоўздароўя (галоўны ўсыпляльнік наш) ды інш. асобы.

Акрамя ўсяго іншага (думаю, што ўсе мае кнігі не ідуць ані ў якое супастаўленне з адным гэтым адчайным лістом), я пераканаўся: ёсць, ёсць у нас людзі там, якія чакаюць, хочучы поўнай інфармацыі, але аматараў падаваць «голікаўшчыну» [Ф. І. Голякаў — начальнік Галоўнага разведупраўлення перад пачаткам Вялікай Айчыннай вайны. — Рэд.] занадта шмат. І гэта каштуе нам не танней, чым у траўні-чэрвені 1941-га...

Так, не ведаю цяпер, ці звышлітаратуру рабіць ці нешта больш практычнае, наогул не літаратурнае!

Прывітанне Вам і добрых для Кастрамы ветроў! (Праўда, для некага ўсё роўна надобрыя.)

На ўласны шлях!

З прычыны выхаду зборніка Максіма Танка «Пад мачтай»

Падрыхтаваўшы ў 2006 годзе да друку кнігу Антона Луцкевіча (1884—1942) «Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва», я паказваў, якія яго беларускамоўныя тэксты, улічаныя ў бібліяграфіях, дзеля матэрыяльных прычын не трапілі ў гэты зборнік. А яшчэ ж былі не ўлічаныя бібліяграфамі тэксты. А яшчэ былі тэксты, пісаныя для польскіх і расійскіх чытачоў...

Паступова наша веданне творчае спадчыны Антона Луцкевіча абагачаецца. І тую кнігу, што выйшла ў 2006-м, варт было б перавыдаць дапоўненым выданнем, але ў Беларусі цяпер гэта наўрад ці магчыма. Не ведаю, ці дажыву, ці дачакаюся такога магчымасці, каб убачыць новае выданне Луцкевічавай кнігі. Таму буду публікаваць тут тое, што надрукавана даўно, даўнавата выяўлена і патрабуе рэпублікацыі з належнымі каментарамі.

У 2006-м, звяртаючы ўвагу на тое, што Антон Луцкевіч сябраваў з прадаўжальнікамі закладзенай Песняром чыстае красы традыцыі, Уладзімерам Жылкам ды Наталляй Арсенневай, спрыяў ім, я ад імя чытачоў задаваў пытанне: а як ён ставіўся да найвыдатнейшага з паэтаў Заходняе Беларусі? І адказаў: «Мяркуючы па тым, што Луцкевіч і Максім Танк няблага кантактавалі, я ўпэўнены, што магчымы яго тэкст пра Танка. Трэба шукаць». І такі тэкст, у якім крытык характарызуе творчасць паэта, знайшоўся.

Анатоль СІДАРЭВІЧ

АНТОН ЛУЦКЕВІЧ

Як надыходзе Вясна, поўнымі жменькамі сыпле Прырода краскі па зямлі. І дзіўным характам зьвязюць-сьвечыцца гэтыя веснавыя краскі, а кожная зь іх чаруе вока нашае як закончаны, ідэальны мастацкі твор Прыроды. Збуджаная стыхія Зямлі, разьбіўшы ледавыя пугы Зімы, з надзвычайным размахам стараецца выявіць усе свае жыццёвыя сілы, творчыя Красу.

У веснавыя дні юнацтва малады паэта, пачуўшы ў сабе нясьведаную дагэтуль творчую моц, поўнымі жменькамі кідае пэрлы сваёй паэзіі, спароджаныя натхненнем, і яны — як гэныя краскі веснавыя — чаруюць нас сваім характам і дзівяць багаццем. З перапоўненае сьвятлым агнём душы маладога творцы вырываюцца на вольны сьвет. Зь нетраў падсьведанасці вызваляецца гэтак творчая стыхія.

Гэты паэтыцкі абраз мо' не зусім адпавядае ролі літаратурнага крытыка. Але паэзія Максіма Танка нека сама сабой прымушае пісаць паэтыцкімі абразамі, заражаючы і крытыка сваёй вобразнасьцю.

Калі глянём на ўсю дасюлешнюю творчасць Максіма Танка, якую гэтак высока стаўляюць ня толькі свае, але й чужыя, дык атрымліваем уражаньне, што перад нашымі вачыма запраўды адбываецца нейкае містычнае вызваленне стыхіі. Так выбухова-бурліва паўстаюць ягоныя вершы. Як быццам творчая сіла пераліваецца цераз край тае судзіны, у якой яна зьмяшчаецца, а судзіна тут — душа паэты. Багацце формаў і выяўленчых спосабаў, кіпучыя рытмы, глыбокія мэтафары папросту ашаламляюць чытача. Не дарма ж сам наш паэта нека сказаў: «У мяне кожны радок — гэта мэтафара». З гэтых рад-

Антон Луцкевіч пасля заканчэння Мінскай гімназіі, 1902 г.

ковых мэтафараў-абразоў, каторых у Танка — безліч, мастак слова ўкладае пышныя букеты, якія адначасна гавораць да нас і сваімі складовымі элементамі, і сваёй суцэльнасьцю. Але — не заўсёды захоўваў паэта тут належную раўнавагу.

Пры чытанні вершаў Танка само сабой насоўвалася прыраўнанне да зусім іншае галіны мастацтва: да плястыкі. Характар паэзіі Танка прыпамінае стыль барока. Бо ж і там — такая ж пышнасьць і багацце формаў. І там — кожная дэталіца у будоўлі, разьбе, малюнку створана так, як творацца мэтафары ў радках Танкавых вершаў. І там — у пэўнай меры стыхійнасьць у тварэнні, якая ў выраслым з барока стылю ракако дае папросту оргію формаў і матываў: гэткае тамака мноства іх, гэткая яны віхрыстыя, неспакойныя.

Максім Танк выступіў на паэтыцкай ніве адразу як першарадны мастак, азброены найнавейшымі дасягненнямі сусветнае паэтыцкае тэхнікі. Сучасныя формы паэтыцкае творчасці зусім адпавядалі нутраным настройам Танка і твораным ім абразам. Дзякуючы гэтым формам асабліва ярка выяўлялася стыхійнасьць Танкавае паэзіі. І часамі здавалася, што стыхія можа запанаваць над інтэлектам і сьведмай воляй паэты, можа павясяці яго зусім не туды, куды ён сам хоча.

Аднак і ў гэных формах сусветнае паэзіі Танк заўсёды аставаўся самым сабою. Ці возьмем ягоны першы томік лірыкі «На этапах», ці цудоўную паэму «Нарач», ці зборнік «Журавінавы цвет» — Танкавыя вобразы, Танкавая тэматыка — заўсёды новыя, асаблівыя, да нікога не падобныя. Танк, беларускі дзяцюк, сын зямлі, спароджаны і ўзгадаваны пад саламянай страхой, — Танк, за свае барацьбяныя ідэалы ад юнацкіх гадоў цяганы па этапах, — Танк, пясняр красы зямлі Беларускай і народнае душы, схаванае ад чужацкага вока пад прапацэлай зрэбнай кашуляй і кажухом, — Танк гэты паказваўся адразу як эўрапейец у шырокім разуменьні гэтага слова. І ягоныя творы роўна гавораць да беларускіх сялян, як і да культурных эўрапейцаў чужых нацыяў, роўна чаруюць адных і другіх.

Тое, што стварыў Танк, карыстаючыся сусветнымі формамі найнавейшых паэтыцкіх кірункаў, дало ўжо яму несьмяротнасьць у беларускай літаратуры. Але Танк дзеля поўнага і ўсебаковага выяўленьня свайго новага духовага багацця не здаваліваецца гэтым, а ўсьцяж шукае свайго ўласнага творчага шляху. Ані Ясенін, ані Маякоўскі, ані польскія «авангардысты» ня могуць яго здаволіць. Новы зборнік Танкавых твораў пад назовам «Пад мачтай», — які толькі што выйшаў і даў новы бясцэнны ўклад у беларускую паэзію, — паказвае, што Танк запраўды выпрацоўвае для сябе новыя, свае ўласныя, індывідуальныя формы паэтыцкае творчасці. Цяпер ужо няма ніякага сумніву ў тым, што не стыхія валачэ паэту ў няведаным кірунку, а Танк сам апанаван і ацяляў стыхію. Танк, як мастак, выходзе з юнацкага пэрыяду і дасьпявае. Сваёй бяспрыкладнай творчай здольнасьцю ён карыстаецца ўсё больш і больш сьведама. Зусім заслужаныя, але з гэткай лёгкасьцю здабытыя ляўры не закруцілі яму галавы, не забілі ў ім здольнасьці да самакрытыкі. Танк крытычна разглядае кожны свой твор, шукае ў ім заганаў і слабых месцаў, каторыя пры перадруку апублікаваных ужо раз вершаў перапрацоўвае. І гэта — довад дасьпеласці паэты. Калі ў ранейшых вершах Танка з прычыны перасычаньня іх мэтафарамі і другараднымі абразамі, — як барокавыя будоўлі перасычаны аздобамі, — структура часамі губляла сваю яснасьць, а лініі — выразнасьць (асабліва гэта відаць у дробных лірыках!), дык у найнавейшых сваіх вершах Танк увавядзіў тут паважны зьмены. У новым зборніку Танка ўжо не нагромаджэньне паасобных радковых мэтафараў дэцідуюць аб характары суцэльнага вобраза, а самая суцэльнасьць яго прадстаўляе самастойны, ясны і высока паэтыцкі вобраз, у каторым мэтафары адыходзяць на належнае ім месца — на другі плян, як матар'ял падсобны. І гэта мо' найважнейшая зьмена ў паэзіі Танка.

Вось некалькі такіх вершаў Танка ў зборніку «Пад мачтай», каторыя ў сваёй цэласці прадстаўляюць гэтка выразны, плястычны абраз, ня прыцьмёны дэталлямі.

Памёр стары лірнік[1]. Каб песняў ягоных «не схавалі пад камень», ён аддаў струны зорам, сум — вербам і калінам, радасьць — вазёрам, а рэха — далінам. Крыштальныя ж вочы ягоныя сакол занёс на сонца. І вось перад паэтамі паўстала заданьне — ажывіць гэныя песні. Дык

Сягоньня мы ходзім
і ходзім па краю, —
звон зораў, сум, радасьць
і рэха зьбіраем...

А вось — другі верш таго ж тыпу: «Павязлі цягнікі...».

Цягнікі павязлі з вёсак у горад — востень. Апошнюю сымбалізуюць горы дасьпелых антонавак і памідораў, каторымі завалены вітрыны крамаў. З гэтых пладоў зямлі места п'ець сонца! І творацца на мястовым бруку тымі, што гэтага сонца з вітрынаў ня могуць дастаць, песні пра востень, у якіх шумяць міліёны каласоў ды зьвініць сталь косаў.

Яшчэ адзін — мо' найбольш характэрны верш з гэткай будовай — «У Панарах». Панарскі горны ланцуг уначы, праз імглу, прадстаўляецца паэце караванам вярблюдаў, што йдуць зорным шляхам зь

Антон Луцкевіч, 1918 г.

няведаных даляў. Паэта кліча іх супнінца ў межах беларускіх зямель Але вось сьвітае. Паднялася імгла. Аказалася, што караван — гэта «ланцуг усхваляваных Панараў»[2]...

Другое, што можна адзначыць у апошнім зборніку вершаў Максіма Танка як новае, гэта тое, што форма вершаў пачынае губляць сваю дасюлешнюю віхрыстасьць і робіцца больш простага і спакойнага, хаця, як і раней, усё ў паэтавай душы кіпіць і бурліць. І характэрна: вобразы, маляваныя Танкам, ня толькі не губляюць ад гэтага сваёй жывасці ды яркасці, але, наадварот, робяцца йшчэ больш плястычнымі, бо іх лініі і структура — больш выразныя, лягчэй ухопныя. І здаецца, што мастацкі шлях Танка ўжо даволі выразна вызначаецца: паэта наяўна адыходзе ад барокавага стылю ды кіруецца ўбок несьмяротных формаў мастацтва клясычнага.

Неабходна зрабіць тут засьцярогу: аўтар гэтых радкоў усцяж праводзіць паралель паміж паэтыцкай творчасцю Танка і мастацтвам плястычным, галоўным чынам — будаўніцтвам, і мае на думцы клясыцызм апошняга. Дык абмылковы быў бы на падставе гэтых разважаньняў вывад, быццам Танк ідзе ў сваім разьвіцьці назад — ад найнавейшых формаў сучаснасьці да клясыцызму ў паэзіі, скажам, Пушкіна. Не. Танк ідзе не назад, а ўсьцяж наперад, шчасліва абмінаючы грозны для кожнага мастака тупік, у каторым пачынаецца застоі. І найнавейшыя формы сучаснае сусветнае паэтыцкае творчасці, каторымі гэтак па-мастацку карыстаецца Танк, атрымліваюць у яго новы індывідуальны, а тым самым і нацыянальны беларускі воблік: замест навяянага чужацкімі ўплывамі пераросту драбязовых мэтафараў і віхрыстасьці выяўленчых спосабаў, паэта прыхіляецца ўсё больш выразна да шляхотнага супакою — сьведамага і арганізаванага.

Максім Танк у гэтым набліжаецца да беларускае народнае паэзіі, каторая, як і ягоная, незвычайна багатая мэтафарамі, але адначасна чаруе нас сваёй простага, яснай структурай і нутраной гармоніяй.

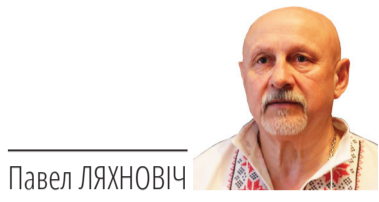
Каментары

Артыкул публікуецца паводле: *Беларускі летаніс*. — 1938. — № 2, дзе надрукаваны пад псеўданімам *Амос*.

[1] На ўвазе меўся верш «Лірнік».

[2] Пазней Максім Танк друкаваў гэты радок у іншай рэдакцыі.

Здрадняя свіння

Павел ЛЯХОВИЧ

Стаіць у Нарвегіі, непадалёк ад мяжы з Расіяй, высокая сопка. Ці то насупраць Печангі, ці то Ліінахамары, а можа, Нікеля. Гэта цяпер не вельмі важна. Важна тое, што на сопцы гэтай вельмі магутны тэлескоп усталяваны, і калі няма дажджу або снегападу, праз гэты тэлескоп уся Кольская затока разам з Мотаўскай — як на далоні. А гэта ж амаль што ўвесь Паўночны флот. Бартавыя нумары караблёў, ды што там бартавыя — баявыя нумары на матроскіх галандых супастаты натаўскія чытаюць. Прынамсі, так асабісты, то бок «унукі» жалезнага Фэліка, земляка нашага, кажуць.

Прынеслі некай начальніку супастацкаму здымкі. На іх стратэгічны падводны крэйсер з Сайда-губы ў мора выходзіць. Дакладваюць — так і так: на баявую службу выходзіць падводны крэйсер тыпу «Кальмар», праект 667 БДР, шаснаццаць балістычных ракет, камандзір Іваноў... Ну, усе звесткі далажылі начальніку, што з розных выведных крыніц атрымалі. Толькі, кажуць, ёсць тут адна незвычайнасць. Што б гэта магло значыць, не можа расшыфраваць. Збіралі ўсіх адмыслоўцаў, мазгавы штурм рабілі — не, ніякай прыстойнай версіі не выходзіць. Тут, сэр начальнік (бос па-іхняму), вось на чорнай спіне ракетна-ядзернага монстра расійскага нешта белае. Гэта, у чорных бушлатах і аранжавых выратавальных камізіляках — швартоўныя каманды. Гэтыя, на мосціку, у скураных куртках з башлыкамі, група кіравання: камандзір, штурман, вахценны афіцэр. З гэтымі ўсё зразумела. Нават прозвішчы ведаем. А вось на ракетнай палубе... вельмі свінню нагадвае. Можа, нехта ў невядомым гідраскасцёме? Тады чаму не вертыкальна, а гарызантальна? Можа, у стане алкагольнага ап'янення? Яны часам злоўжываюць — традыцыя такая нацыянальная — і часам не паспяваюць да выхаду ў мора працверзаць... Ці сапраўды свіння? Падобна — так. Але навошта на стратэгічным ракетна-ядзерным караблі — свіння?

Прыгледзеўся бос да здымка, нават лупу ўзяў. Сапраўды — свіння.

— Думаю, — кажа, — гэта нейкая новая зброя расійская. На Чарнаморскім флоце па маіх дадзеных яны баявых дэльфінаў рыхтуюць — смертнікаў, варожыя караблі падрываць. А тут, відаць — баявы свінней... Хоць... Ах, гэта таямнічая руская душа!... А паклічце мне майго асабістага сакрэтнага эксперта!

І выклікалі. Ці то эмігрант з «першай хвалі», ці то збеглы кэгэбўльнік. Вельмі сакрэтны.

Паглядзеў эксперт, адразу важны стаў:

— Паслугі мае, — цэдзіць праз губу, — эксклюзіўныя. Ніхто апроч мяне растлумачыць

гэты факт не здолее. Таму гэта каштаваць вам будзе... — і лічбу называе такую, што падводніку расійскаму каб столькі хоць бы ў рублях савецкіх атрымаць, трэба гадоў семдзесят з «жалеза» не лазіць. — А экспертнае заключэнне, што я вам даць маю, вельмі сур'езнае для забеспячэння бяспекі...

— Ноў проблем, — кажа бос. — Дзеля бяспекі гэта дык зусім грошы невялікія... Ну, і што гэта за аб'ект на стратэгічным аб'екце (пшэпрашам за таўталогію, сэр эксперт)?

— Гэта свіння, сэр бос.

— І я думаю, што свіння, сэр эксперт. Але якую небяспеку нясе гэтая свіння нашай нацыянальнай бяспекі? Мабыць — гэта баявая свіння-смертніца, нахштальт баявых дэльфінаў?

— Так, сэр бос, гэта свіння-смертніца. А факт яе знаходжання на борце стратэгічнай падводнай адзінкі сведчыць аб знаходжанні на гэтым борце высокага начальніка, што ў сваю чаргу сведчыць аб незвычайнай баявой службе гэтай адзінкі, можа, нават аб баявой службе, сумешчанай з перадыслакацыяй гэтай адзінкі на іншы акіяніскі тэатр... Так што чакайце ў хуткім часе гэты крэйсер на Ціхім акіяне...

Як у вадзі глядзеў! Камандуючы флатыліяй падводных лодак меў на кожным пагоне па дзве зоркі-«павукі» і вельмі хацеў яшчэ адну — на грудзі. Камандуючы, віцэ-адмірал, не быў яшчэ Героем Савецкага Саюза. А тут выпадала неаблагая магчымасць: сябры з Галоўнага штаба ВМФ шагнулі, што калі ўсё пройдзе «ціп-топ», старшы на пераходзе атрымае зорку. Тую самую, залатую. Дык не аддаваць жа яе камандзіру лодкі! Хоць і рызыкоўна, але такога выпадку больш можа не здарыцца. Гадзі, ведаеце...

...Кожнаму, хто цікавіцца, вядома: самыя стратэгічныя ў свеце падводныя лодкі будуць карабелы з Северадзвінску, што на Белым моры. І што з розных прычынаў гэтыя атамныя веліканы з ядзернай зброяй служаць толькі на Паўночным флоце і на Ціхаакіяніскім. Звычайна караблі з Белага мора пераганялі на Камчатку амаль кругасветным шляхам — вакол Эўропы-Афрыкі-Азіі. Памазгавалі ў Маскве людзі з дзяржаўнымі глудамі і вырашылі паспрабаваць пераганяць іх кароткім шляхам: паўночным марскім, уздоўж эсэсэсэраўскага пабярэжжа. Здагадаліся — так больш выгадна. І выдзелілі на гэтую справу першаму камандзіру, які лодку з Поўначы на Ціхі акіян пераганіць, залатую зорку. Ну, і яшчэ там ордэнаў колькі, медалёў — тым, на каго ў выпадку паспяховага пераходу зампаліт, прадстаўнік кіруючай партыі ў флоцімі целе, пакажа.

Дык што гэта будзе? Камандзір — Герой, а Камандуючы — не? Таму і прапанаваў сябе адмірал з двума «павукамі» на пагонах у старшыня на пераходзе. У Карабельным Статуце Ваенна-марскога флота СССР абавязкі распісаны ад каман-

Фота ТМК6.ру

дзіра злучэння і ніжэй, флатылія ж падводных лодак з'яўляецца аб'яднаннем. Якія абавязкі ў Камандуючага аб'яднаннем? А-а... Вось! Няма іх у Статуце. Апрача таго, артыкул 132 кажа так: «Прысутнасць на борце карабля старшых начальнікаў не здымае з камандзіра карабля адказнасці за карабель і выкананне сваіх абавязкаў». Так што калі пераход пройдзе ўдала — Камандуючы малойца і Герой, калі не — камандзір падлодкі чмо і праснак каровін. Стратэгія, яцішкін бабай!..

...Пяць гадзінаў да выхаду. «Увага! На карабель прыбыў Камандуючы флатыліяй і афіцэры штаба!» Праз дзесяць хвілінаў: «Камандзірам падраздзяленняў сабрацца ў кают-кампаніі на даклад!». «Бычкі» — так для сцісласці завуць падводнікі камандзіраў баявых частак — ціха мацуючыся, пасунулі ў пяты «біс». Кают-кампанія забіта штабнымі. Пазаімаў усё крэслы. Стоўпіліся «бычкі» — хто дзе — у праходах між сталамі.

— Таварышы афіцэры!!! — Гэта каманда такая. Матросам гарлаюць «Смірна!», а афіцэрам — вось так.

Усталі, хто сядзеў. Камандуючы зайшоў. Сеў у камандзірскае крэсла. Морда чырвоная, як бурак. У яго заўсёды чырвоная. Камандзір збоку прытуліўся.

— Таварышы афіцэры. — Таксама каманда. Толькі больш лагодная. Матросам кажуць «Вольна!».

Селі.

— Камандзір БЧ-1, ваш даклад.

— Камандзір БЧ-1, капітан трэцяга рангу Смыкаў. У штурманскай баявой частцы асабовы склад на борце цалкам, навігацыйны комплекс запушчаны, курсайказальнікі ў мерыдыяне, ЗІП укамплектаваны... Баявая частка да паходу гатовая.

— Камандзір БЧ-2...

— Командыр БЧ-2, капітан... — з моцным украінскім акцэнтам, — другога рангу Марцын. У ракетнай боевой частцы асабовы склад... гатові.

— Камандзір БЧ-3...

— ...

— Памочнік камандзіра!

— Памочнік камандзіра капітан трэцяга рангу Рухкевіч. Асабовы склад службы забеспячэння на борце цалкам...

— Кок добры?

— На «гражданцы» быў шэф-поварам у рэстаране, та-

варыш Камандуючы (па статуце звяртацца трэба па званні: «таварыш віцэ-адмірал», але ўсе ведаюць, што ён вельмі любіць так — «таварыш Камандуючы»). Амаль «таварыш Галоўнакамандуючы». Нават амаль «Вярхоўны Галоўнакамандуючы»!...

— Добра... Далей...

— Харчовыя запасы загрузаны...

— Свініну загрузіў?

— Свініны бераза не дала, толькі ялавічына і кенгураціна, таварыш Камандуючы.

— Ды ты што!? Як жа ж без свініны? Я ж без свініны... — Павярнуўся да камандзіра беразы, «чырвонапёрага» палкоўніка (форма чорная, пагоны з чырвонымі «прасветамі»). — Ты што, Іван Нікіфаравіч, я ж табе за гэта анус парву, я ж без свініны... І не рабіце тут твар дамінантнага бабуіна, палкоўнік!

— Ёсць, таварыш Камандуючы! — (Аніякіх лішніх словаў, бо сапраўды парве.) І шэптам да памочніка: — Дай паперку! Паперку дай! Запіску напішу — возьмеш на падсобнай гаспадарцы!

Чатыры гадзіны да выхаду.

«Так, туша заважыць хай сто кілаграмаў, — «маракаваў» Рухкевіч. — Не, можа нават сто пяцьдзесят. Будзем сыходзіць з горшага. Да падсобнай гаспадаркі два з нечым кіламетры. Колькі трэба матросаў, каб перанесці свіню тушу ў сто-сто пяцьдзесят кілаграмаў за два кіламетры? Задача, туды-т яе ў цэціну пяхорку! Хай па трыццаць кіла на рыла... Не, хілікі гэтыя па трыццаць доўга несці будучы. Па дваццаць... Краіне патрэбныя героі, а прысылаюць дыстрофікаў... Гэта значыць: сто пяцьдзесят кіла на дваццаць — трэба сем з паловай матросаў... Цьфу ты! Восем матросаў. А як несці? Вярхоўкамі абв'язам!»

— Боцмана ў цэнтральны!

— Боцман, тэрмінова метраў дваццаць-трыццаць якога ліня. Нягоўстага. Як няма? Што значыць — няма? Ты боцман ці дзе? Ну, блін, выйдзем у мора, я табе адмасірую прастату! Давай пакуль два кідальных канцы. Не, тры! А-а! Чатыры давай!

Шмат анекдотаў складзена флоткімі стваральнікамі фальклёру пра берагавую газу ўвогуле і пра падсобную гаспадарку ў прыватнасці. Падсобная гаспадарка — гэта папросту свінарнік, няштатнае ўтварэнне палітаддзельскай думкі і

берагавой дзеі. Каб аб'едкі з берагавой камбуза дарэмна не прападалі. Працаваць туды прысылаюць звычайна сыноў Цэнтральнай Азіі, паслядоўнікаў вучэння Прарока Магамеда, якія кепска ведаюць рускую мову. Хоць якая ад іх карысць. І заадно — барацьба з рэлігійным дурманам.

...Матрос у свінарніку пакрыццё ў руках запіску, выпісаную камандзірам беразы, і падвёў Рухкевіча да загародкі, дзе рохкаў вялізны — гара — парсюк. — «Забірай, начальнік».

— Ты што! — ажно захлынуўся Рухкевіч. — Што я з ім рабіць буду! Ты мне тушу давай!

— Бяры тушу, начальнік!

— Ангідрыт-тваю міндалявокую маму... Мясца! Мясца давай! Свініну!

— Бяры свініна, начальнік. Зробіш чык-чык, мясца будзе.

— Ты! Ты сам зрабі «чык-чык»!

— Не, начальнік! Суюнбай карміць — так, чык-чык — не!..

...Гадзіна да выхаду. Прыбралі канцы электрахарчавання з берага. Прыбралі дадатковыя швартовыя. Шматтысячтонны падводны волат ля пірса на двух нітках — насавым і кармавым швартовыя. Камандзір на мосціку, нервуецца:

— Ну дзе гэты ёлуп?! Паслаў, даруй Госпадзе, Ты мне памочнічка! І матросаў звёў! Колькі з ім пайшло? Старпом! Колькі чалавек з памочнікам пайшло? А хто павінен ведаць? Тэ-экс. А што гэта там? Сігнальшчык! Бінокль! О! Ідуць! А гэта што? Ну, вагіна кабылячая! Ён жывую свінню сюды валачэ!

Прывязаўшы да ног кідальныя канцы, матросы перастаўлялі парсюку ногі. Парсюк упіраўся. Да мосціка даносіўся ягоны асіплы віск. А вагі ў ім было, відаць, за дзвесце кэгэ.

— Мост — цэнтральнаму, — ажыў на мосціку «Каштан».

— Ёсць мосцік!

— Аператыўны перадаў: Камандуючы та нас выехаў.

— На пірс упацеляў матросы зацягвалі парсюка. Той растапыраў ногі і адхіляўся ўсім тулавам назад. Рухкевіч піхаў яго ў круглыя кумпякі.

— Да кармы цягнуце, ёхарны клітар! — зароў у «мацогальнік» старпом.

— Камандуючы на пад'ездзе! На ракетную палубу! Перакіньце пару латкоў ад электрахарчавання! Па латках!

...«Волга» Камандуючага ўз'ехала на пірс. На ракетнай палубе шчыльным шыхтом стаяла кармавая швартоўная каманда. За спінамі швартоўшчыкаў, прысеўшы, Рухкевіч чухаў парсюку за вухам: «Дзюдзя. Дзюдзя. Ну дзюдзя, толькі не высоўвайся! Хай флатаводзец у «бітон» залезе».

Абвіты канцамі, парсюк спробаў выскачыць з-за спінаў на адміральскія вочы не рабіў. Стаяў сабе, раскірачаны.

— Смірна! Таварыш Камандуючы...

— Вольна! Аддаць кармавы! Швартоўшчыкі рассыпаліся, пабеглі ў карму.

— Аддаць насавы! Тры гудкі тыфонам! Правая — назад малы! Руль — лева дзесцяць!

Паехалі. На чорным целе, як яечка на патэльні, свяцілася цела белае. Здраднае. От, які ён цяжкі — рэжым сакрэтнасці!

Абрысы настрою на моры Міжземным (Трыптых)

Альжбета КЕДА

1 Абрысы настрою — пасолька

Асоль у бабуліным веку
збірала у моры пасольку,
якую яно высыявала,
якую яно шліфавала.
Пасее на градцы ўспамінаў пасольку,
каб выраслі ўсходы
пра самае цёплае мора,
пра самае чыстае мора,
пра ўсмешку гарэзную ўнука,
пра ўсмешку пшчотную доні,
пра сына суровы пагляд.
Дзе светлай ішчасліваю стужкай
між чорных няшчасцяў пралегла
сустрэча з яе дарагімі.
Пасее пасольку на градцы,
і будуць ішчаслівыя згадкі
у слотную познюю восень,
у сцюжную доўгую зімку.
Пасольку бабуля садзіла,
пасольку матуля садзіла,
пасольку яна высыявае.
А доня жыве на асфальце.
Парвалася нітка Палеяў...

2 Абрысы настрою — палоска

Зламаныя лінія лёсу,
што дзесьці ў высокіх нябёсах
даўно напісана не намі.
Абрысы настрою — палоска,
бясконцасць прамое
ці вектар з пачаткам —
магутны разбег,
ці толькі адрэзак,
што рэзка спыняе
свой гон.
Ці накрывы сышліся палоскі,
бы стрэлы.
Сягоння мы страцілі Веру.
І хор адгучаў беларускі
ў знямелай ад болю Гародні.

3 Абрысы настрою — як дзве палавіны

Няроўныя долі,
трымаюцца разам,
зрадніўшыся болем,
любоўю,
каханнем.
Ці побач, па звячцы,
бо сілаў не маюць
усё паламаць,
каб новае скласці.
На моры Міжземным
Асоль у бабуліным веку
збірала абрысы,
шукала адценні
ўсіх колераў,
водараў
і летуценняў...

Дарога дамоў

Раман АБРАМЧУК

***
а тым, хто застаўся ў падвале
савецкага раўса
куды не трапляе ані малітва
Багародзіцы,

ані сігнал сотавага
на трэція суткі прыходзіць фея
у дыядэме з гумовых дручкоў —
раздае пайку
тэлефануе блізкім
паведамляе пра месцазнаходжанне
змахвае слязу і абячае
што дадуць
не болей
15-ці

***
калі выязджаў —
схаваў спеў свой
на дно чамадана
распіхаў па кішэнях
усе замежныя мовы,
што ведаў

бэйджы і ксівы парасоўваў
па шкарпэтках
улюбёныя мясціны
наўмысна пазабываў
нумары й перапіскі —
выдаліў

усмешку — прыкрыў
паролі — з'еў
імёны свае — з твару сцёр

а памежніца глянула пашпарт
паставіла штамп аб выездзе
не спытала
нічога

Марыупаль

Апошнім у Марыупаль
увойдзе не танк і не полк
а асяля
з Вершнікам на рамянах
Анёлы-беспілотнікі
пападаюць ніцма

Зорак першых улоў
Па-над сном, па-над краем...

Дзе далёкі Парыж.
І Дубай, і Ляндоні.
І дзе сёння ты сніш
Родны поплаў зялёны.

Аскепкі

Сёння душа — аскепкі.
На кожным — тваё імя.
Усаджаны ў горла крэпка
Каменнае ваты камяк.

Падаю скрозь люстэркі.
Лічальнікі ўсе стаяць.
Думак зламаных стрэлкі
Пазлам адным не сабраць.

Хоць, можа, яшчэ магчыма...
На ўскрайку, на стыку... Аднак —
Прамень, што вужакай міма, —
Бы горкай усмешкі знак.

***
Мне не дагнаць тралейбус той,
Што ноччу шэра-залатой
З'язджае далей, далей, далей
Скрозь траўня звонкія каралі!..

Мне не зірнуць ужо ў вакно,
Дзе скрозь язмін было відно,
Як цалавалі ў усны проста
Нас бела-пенныя пялёсткі.

Мне болей не зайсці на двор,
Што росны ад шматлікіх зор,

Шастакрылыя байрактары
замітусяцца ў паветры
Яблыневыя галінкі ў цвеце,
кінутыя наспех насілкі,
парваныя шынялі

высцеляць шлях
Вершнік
праедзе па руінах
цэнтральных вуліц
з дваровых магіл данясецца
«Асанна»

Праз некалькі дзён
згодна з вядомым сюжэтам
інсцэнаваным эсбэу
замоўленым эфэсбэ
праплочаным дзярждэпам
снайпер з вежы
зачышчанага ад баевікоў завода
імя Леніна
грозне
Вершніка
і
асляня

Расследванне не пакажа нічога
Меды з абодвух бакоў
злепяць аднолькава
праўдападобныя версіі:
не маркіраваў
транспартны сродак
сцяжком адпаведных колераў
парушыў правілы
гуманітарнага калідора
прыкрываўся

жылымі кварталамі
Яму і самому было гэта выгадна
Але
апошнім у Марыупаль
увойдзе не танк
і не полк

***
Дагэтуль зашпільваеш ровар на
дзеваць / нуль восем / дваццаць
Прышпілены да радзімы так
што й на Марс не выратуе эміграцыя
Дата прыкручана шрубамі
да мозга коркі
Мы нібыта не прайгравалі
але чаму ў нашых храмах
імішу правяць оркі
Напішу ліст Сцяпану і Максусу,
перадам праз ганцоў...

Адшпілены ровар...
Стажарамі ззяе
дарога дамоў

З дажджом апалых, нібы квет,
І ў кожнай — ты; і твой Сусвет.

І тое месца не кранаць,
Дзе сярод траў дасюль плячаць
Гарэзных рук і ножак босых;
У захад там адно пракосы.

Якіх ужо не паўтарыць...
Хаця каса дасюль звоніць,
Калі па травах з лёгкім жалем
Зыходзіш далей, далей, далей.

***
Што ж ты, храм, не пускаеш мяне?
Бы палын у агні — рыса.
Як маланка не закроне —
Дык гадзюкаю чорнай блісне.

Што жы ты, ноч, не даеш нематы?
Не крумкач — ды крычу хрытам.
Ваўчаняты дзяруць раты
На ваўчыцу, што мёртвай на ліпе

Не варушыцца нават... І тлушч —
Ані кропляй болей на сонцы.
І ты сам на тым сонцы мусіш
Вышчарацца, як звер, бясконца.

І збіраць, бы расу ў далонь,
Разам з цемрай сухой ігліцу.
Каб на пні, бы вампір на троне,
Не напіцца, не памаліцца.

І ад промняў — адзіны дым
Пад сасонкаю той застаенецца.
І ў разбураным храме тым —
Мне даўно — не знаходзіцца месца.

Касá дасюль звоніць...

Ігар СІДАРУК

Каб крышку сагрэцца —
Я ўласнае сэрца
Ем.

***
Ты бачыш мяне? Не?
Вышыўка крыжам — вочы
На раздзертых, як крык, палатне
Самазабойнай ночы.

Што згрызенай косткай меч
Ля горла майго трымае.
Дрыготка аголеных плеч —
Як узор вышыванкі на краі...

***
Недзе побач Парыж.
І Дубай, і Ляндоні.
Толькі зноўку ты сніш
Пахкі поплаў зялёны.

Дзе рамонкі і хвошч,
Дзе мядункі і браткі.
Дзе гарэзаю дождж —
Бы дзіцячыя пяткі

Па пяску, па траве,
Па блакітных валошках...
Дзе з далонькі дзяўбе
Ціш праменьчыкаў крошкі

Месяцовых... І зноў
Ты цярпліва чакаеш

***
Вантробы — на снезе.
Не птушак — мае.
Дзень антытэзай
З ноччу пая

Рэквіем змрочна
Соснамі ўвись.
Хто сцэжку сурочыў?
Дзяржысь!

Там, за палянай...
Далезці, дапяць...
Калі выць не ў стане —
Не спаць!

Пячонку ды кілы
Ў кучу зграбу.
Астатняя сіла —
У збітым гарбу.

Нікуды не дзецца...
На камні — татэм.

Сэрца дрыггаценні

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

Я разгублена маўчаў. Гэтак усё жыццё мне цяпер пакутаваць?

— Але ж паспрабую. Трэба ж нешта рабіць з табою, бедаком? — яна ўсміхнулася, узялася з-за стала і паднесла мне кубак. — Вось выпі, унучак, спачатку ўзвару. А тады кладзіся на ложка, а я пашапчу табе трошку.

Напой аказаўся гаркавым на смак. Без асаблівай ахвоты я выпіў яго дарэшты і ўладкаваўся на засланы стракатай капай ложка. Бабуля прысела побач, паклала мне на лоб далонь і пачала сваё шапанне.

— Вадзіца-царыца, марская крыніца, ішла ты з-пад крутых гор, з-пад ясных зор, тонкімі жыламі, марскімі сіламі, падмывала ты крутыя берагі, мыла ты жоўтыя пяскі, умывала ты сырое карэнне, белае каменне, калоды валяныя, шоўкаву траву...

Суцішна і супакойна было мне адчуваць шурпатую сухенькую далоньку на ілбе. У патыліцы прыемна заказытала, як быццам нехта там унутры вадзіў лёгкім пёркам.

— ...Прашу цябе, вадзіца-царыца, абмый жа ты ў хлопца-малойца ўсю яго балець, калюшчыю і гарушчыю, і ветраную, і часінную, і зарынную, і паўдзённую, і вячэрнюю, і паўночную; і ўмывай з яго раціва сэрца, з буйнай галавы і з русага воласу, громкага голасу, і з ясных вачэй, і з гаручых слёз, і з румянага твару. І ўсёй гэтай балець у хлопца-малойца не бываць на гэты час, на гэты раз і на мой прыгавор. Ідзі з хлопца-малойца на мхі, на балоты, на гнілыя калоды...

Пад гукі ціхага, меладычнага голасу я незаўважна задрамаў, а калі расплюшчыў вочы — убачыў дзіўную карціну: бабуля трымала на далоні маё сэрца. Страшна выглядала яно, быццам невылечны калека ў апошнія свае пакутныя хвіліны: пакрытае закарэлымі струпамі, заплылае чырванам-чорнай густой вадкаваю ўперамешку з агідным жоўтым гноем сэрца цяжка ўздрыгвала.

— Бачыш, якое хворае стала тваё сэрца. Набрыняла яно адчаем, рэўнасцю, злосцю, абражаным гонарам.

Дзверы нячутна адчыніліся, і ў пакой зайшоў вялізны сабака. Не! Ці не воўк?! Столькі гонару і самавітасці, якіх не сустранеш у звычайнага сабака, было ў позірку ягоных зялёных вачэй. Ён асцярожна ўзяў маё сэрца з бабулінай далоні сваімі вострымі ікламі, павярнуўся і пайшоў вонкі.

— Бяжы за ваўком, — прашаптала бабуля мне на вуха, — бяжы. Не губляй з вока сваё сэрца.

Я ўзняўся, зрабіў некалькі крокаў і здзівіўся, якім жа лёгкім зрабілася маё цела без сэрца. Я імкліва выйшаў з хаты і толькі ўбачыў, як у лясным гушчары мільгатуў ваўчыны хвост. Памятаючы бабулін наказ, я кінуўся за ім. «Хіба ўганюся за хутканогім шэрым? — падумалася мне. — Апошні раз на доўгі дыстанцыі бегаў ці то ў школе, ці ва ўніверсітэце». Але дарма я хваляваўся: мае ногі незалежна ад маёй волі

пабеглі-панеслі мяне, мае крокі рабіліся ўсё шырэйшыя і шырэйшыя, я спрытна абмінаў дрэвы, пераскоквалі струхлелыя камлі і зараснікі кустоў. І вось ужо бег побач з воўкам, мы разам несліся праз лясы і палі, пакідаючы ў баку дарогі і людскія селішчы.

Не ведаю, колькі працягваўся наш шалёны бег. Час знік для мяне. А можа, мы былі хутчэй за час? Я забыў пра ўсе свае згрызоты і нуду, адчуваючы толькі радасць ад нястрымнага бегу, ад пошвісту ветру ў вушах, ад мільгацення фарбаў.

Мы апынуліся на беразе. Мора? Акіяна? Перад намі распасціралася бязмежная блакітная роўнядзь, якую пясцілі сваімі дотыкамі тысячы сонечных промняў. Мой спадарожнік у гэтай дзіўнай вандроўцы ўвайшоў у ваду і аддаў маё сэрца хвалі, якая падхапіла ды імкліва панесла яго ад берага. Воўк зірнуў на мяне сваімі разумнымі вачыма, у якіх бачыўся загад — за сэрцам! Я кінуўся ў ваду, нырнуў і хутка паплыў, быццам усё жыццё правёў у вадзе. Хоць плыў я хутка, але ўсё адно не паспяваў за мклівай хваляй. Неўзабаве я заўважыў, што побач са мною імчыць, пабліскаваючы мокрай спінай, дэльфін. Я схпіўся за яго, абняў за бліскучую шыю, і вось ён ужо нёс мяне па водных прасторах. Я адчуваў такую лёгкасць, здольнасць зрабіць усё немагчымае, што, не баючыся згубіць раўнавагу, стаў дэльфіну на спіну і цяпер нёсся па вадзе падобна да гэтых шчасных спартоўцаў, якія ўсё жыццё гойсаюць па хвалях на адмысловых дошках. Але і гэта мне хутка надакучыла, і я пераскоквалі на спіну суседняга дэльфіна — а гэтых гарэзнікаў, якія раз-пораз падскоквалі з вады, тут была цэлая пloidма. Потым на іншую, потым на яшчэ адну... Атрымлівалася, што цяпер

я бег па вадзе неверагодна хутка. Дэльфіны не былі супраць маёй забаўкі і толькі радасна гергеталі па-свойму. Але вось, пераскокваючы чарговы раз, я паслізнуўся і боўтнуў у ваду. Толькі я вынырнуў і паспеў глынуць паветра, як мяне нешта ўхапіла за нагу і пацягнула ўглыб. Калі я нарэшце разгледзеўся ў вадзе, то убачыў, што за нагу мяне трымае вялізная пашча, а вакол кружляюць акулы. Надзіва, я ні не баяўся іх, у мяне нават не ўзнікала думкі, што яны могуць зрабіць мне нешта благое. Мне здавалася, што яны шчэраць свае зубастыя пашчы ва ўсмішках.

— Сэрца! — закрычаў я адной з іх, што якраз падплыла да мяне. — Мне нельга згубіць сваё сэрца!

Але замест слоў з майго роту выбухнулі дзясяткі бурбалак. Не паспелі яны расплысціся і знікнуць, як мяне ўжо зноў некуды цягнула. Вакол майго пояса абкруцілася нейкая тоўстая ружовая вярвоўка. Але вельмі хутка я зразумеў, што гэта было насамрэч. Шчупальцам гіганцакага васьмінога, які, ухапіўшы мяне, прыцягнуў да сябе і цяпер уважліва разглядаў сваім вялікім вокам. Калі раней акулы падаліся мне блазнюкамі, то ў сінечы васьміногавай зрэнке, прыгожа абведзенай залатым кольцам, мне ўбачылася філасафічная глыбіня. «Дык гэта, пэўна, цэлы падводны мыслар!» Я з вялікай цікавасцю даведаўся б ягоныя погляды на наш сусвет, але, на жаль, часу ў мяне не было. Я паказаў сабе на грудзі, потым торкнуў пальцам туды, дзе, здаецца, знаходзіўся надводны свет, і пастараўся тварам выразіць усю пільніцу майго вяртання туды. Не ведаю, што зразумеў васьміног з маіх мігаў, але вось, усё гэтак жа абшчапіўшы мяне шчупальцам, ён пачаў раскручвацца, набіраючы ўсё большую і большую хуткасць.

Такім чынам я апынуўся прымацаваным да жывой каруселі. І калі, дасягнуўшы максімальнай хуткасці вярчэння, васьміног вызваліў мяне, то я ракетай працяў водную тоўшчу і высокая ўзляцеў у паветра. На вышыні вакол мяне адразу залёталі чайкі. Як быццам моцна абураныя маім нечаканым з'яўленнем, яны зласліва закігкікалі-заенчылі: «Ну вы паглядзіце, паглядзіце на такі цуд! Цяпер гэты пачварны боўдзіла яшчэ і лятае!». Але яны памыляліся: узляцеўшы ажно ў белую пярыну аблокаў, я імкліва пачаў падаць, і, без сумневу, неўзабаве зноў бы аказаўся на гасцінах у акул, васьмінога ды іншых насельнікаў падводнага свету, калі б мяне ў гэты момант не падхапіў вялізны птах. Я адчуў, што знаходжуся ў надзейных кіпцорах, але сэрца... Дзе маё сэрца? Я пачаў углядацца ў далёкую водную роўнядзь. Адзінае, што я заўважыў, дык гэта вялізную кітовую спіну, з якой вымкнула беласнежная бруйвіна. Яна была такая моцная, што дасягнула нас, і на яе вяршыні я — о дзіва! — убачыў сваё сэрца, якое адразу ж і падхапіў.

— Дзякуй, дружа! — удзячна замахаў я кіту.

А птах тым часам ужо нёс мяне кудысьці. Прыціснуўшы адной рукой сэрца да грудзей, другую я адкінуў убок. Я лячу! Якая асапада была ў гэтым палёце! Мы рассякалі прыемна-прахалоднае паветра, якое выдзьмывала з мяне ўсю поскудзь. Я пачаў з цікавасцю ўглядацца долу. Пад намі праплывалі палеткі, што мелі самыя неверагодныя геаметрычныя формы і каляровыя адценні, як на карцінах мастакоў-абстракцыяністаў; іх акаймлялі, перасякалі хвалістымі стужкамі дарогі і рэкі; дрэвы дзесьці былі раскіданыя невялікімі купкамі, як шчэць на неахайна паголеным абліччы зямлі, а дзесьці пакрывалі вялізныя прасторы, як густа-зялёныя кудзяркі на нейчай галаве; акуратныя домікі, сабраныя купкамі ў вёсках і невялікіх мястэчках, і вялізныя плямы цывілізацыі, уторканыя незлічонымі ікламі высозных будынкаў і шчыльна забудаваныя скрынямі-шматпавярховікамі.

Пралятаючы над адным з гарадоў, я заўважыў у яго рысах нешта знаёмае. Птах, быццам адчуўшы гэта, закружляў нізка над вуліцамі. Так, я добра ведаю гэтую вуліцу і вунь той дом. Мы падляцелі да аднаго з вокнаў, і я змог зазірнуць у яго. У кватэры быў відаць ложка, на якім ляжала яна. Я адразу зразумеў, што гэта менавіта яна, нават не бачачы твару, і, прагнучы разгледзець лепей, прыціснуўся да шкла. Я прагна ўзіраўся ў абрысы так люблага мне цела, якое, здаецца, толькі нядаўна сціскаў, жадаючы, як і кожны закаханы, зліцца назаўсёды. Але цяпер яе абдымаў іншы: спачатку я заўважыў нейкую руку на ейным плячы, потым ён прыўзняўся і схіліўся над ёй, нешта нашэптваючы на вуха і цалуючы. Я адчуў у далоні сваё сэрца. Яно сутаргава скаланалася, ягоныя раны, якія, здавалася, цалкам загіліся, зноў закрывавілі. Заплюшчыўшы ад невымоўнага шкадавання вочы, я прыціснуў яго да сваіх грудзей.

— Божа, як жа балюча!
— Ціха, унучак, ціха... Хутка боль пройдзе, — пачуў я над сабою ціхі голас і расплюшчыў вочы.

У прыцемках нада мною сядзела бабуля і спагядліва глядзела на мяне.

— Спі, унучак, спі. Позна ўжо. А заўтра працнешся і паедзеш дадому.

Я ляжаў з мокрымі ад слёз вачыма і адчуваў унутры сябе гэтую пякучую рану. Дзе яна знаходзіцца? Сапраўды, у сэрцы? А ці не прыдумваем мы гэта ўсё? Але што тады гэтак моцна баліць? Што?

А раніцай мне стала лягчэй. Не тое, што боль цалкам знік, але ён ужо не быў такі шчымы. Перад маім адыходам бабуля запрасіла мяне за стол паснедаць.

— Ну ўсё, бабуля, каб я каго болей пакахаў... Крыў мяне Божа! — усміхаючыся, але не жартуючы, сказаў я, калі бабуля праводзіла мяне ў дарогу.

— Не тое ты гаворыш. Як можна без любові? На тое ж яно й сэрца, каб любіць. Любоў у кожным сэрцы ёсць, толькі не кожны чалавек яе ў свет аддае. Можа, думаюць, што скарб гэта такі вялікі, каб яго марнаваць, ці саромеюцца, ці баяцца, што іх прастачкамі палічаць. І вось так збірае ў сваім сэрцы ён любові, збірае, а потым як абрыне яе раптоўна на аднаго чалавека. А таго не разумее, што хоць гэта і прыемны цяжар, але не кожны згодзіцца ўзяць яго. І тады апынецца самае святое, што ёсць у ім, на зямлі ў брудзе. Тады загоіць ён злосць на свет, на людзей. Таму, кажу, не аднаго адзінага чалавека ў цэлым свеце трэба любіць, а ўвесь свет і любімага чалавека ў ім. Часта яшчэ бывае: палюбяць хлопцы з дзяўчынаю адно аднаго і закрыюцца ад усяго свету, як дзве палавінкі ракавінкі. І гэта няправільна, задыхнуцца яны самі сабой...

Вось табе і бабуля, думаў я, ідучы па лясной сцежцы. Лепш за любога філосафа гаворыць. А ці ўмее яна хоць чытаць, у школу ці хадзіла? Як там казалі? Любіць увесь свет і людзей у ім... Я азірнуўся і ўпершыню заўважыў, як жа прыгожа вакол мяне. Увогуле, ці можна адшукаць штось больш жыццясцвярдальнае, чым веснавыя сонечныя ранак? Калі прырода выгядае вабнай маладзіцай у сваіх зырка-зялёных уборах, калі ўсе насельнікі зямлі, ад самых дробных да вялікіх, радуецца жыццю і занятая прыемнымі клопатамі ягонага працягу. Любіць той свет, які быў цяпер вакол мяне, было зусім проста.

Во! Заўважыў я на сцежцы проста ў сябе пад нагамі любоўную парачку: адна жаба ўскараскалася на другую і шчыльна абшчапіла яе лапамі. Прызнацца шырае, спачатку ў мяне ўзнікла моцнае жаданне штурхануць гэтых каханкаў мыском чаравіка, каб не сядзелі тут пад нагамі, не перашкаджалі падарожным. Але я стрымаў сябе і прысеў каля іх. Як і казала бабуля, куды ні зірнеш — усюды гэтая любоў. Чакайце, чакайце, дык іх тут болей! На вялікай памерамі жабе сядзелі два меншых жабёнкі. І тутака, аказваецца, у лясной засені разыгрываюцца такія ж любоўныя драмы, як і ў людзей.

— Э, сябра, ты куды ўзлез? — злёгка штурхануў я галінкай верхняга. — Трэці лішні.

Але ён не звярнуў на мяне аніякае ўвагі.

На Вялікдзень

Алена ІГНАЦЮК

***

Бяжыць цягнік.
І мільгацяць ствалы бяроз —
нібыта абгарэлых...
Здаецца... Еду я праз Беларусь
на непатрэбную вайну...
А побач маладзён з гітарай...
Ён штось п'яе пра космас —
як ідэяльны «дом для хлопцаў
ачмурэлых»,
хаваючы свой зрок
ў адценнях палыну.

А мо, і сапраўды,
няма чаго нам на зямлі
губляць?!
І свет каштоўнасцяў
ад нас схаваны.

Мне на Вялікдзень
рукі Бога цалаваць...
Я папрашу:
хай памяняе планы
наконт людзей...
Няўжо не для дабра
народжаны мы ўсе?!
Жывем каротка ў часе,
як раптоўныя пралескі...
А маладзён з гітарай...
Штось вярзе...
У космас ён з сабой
не возьме
нават гумарэскі.

Мая душа з табою, Украіна!

Мая душа з табою, Украіна!
Ты ў беларускім маім сэрцы!!!
Ці гэта пра цябе акафіст
напісаў Скарына —
аб тым, што справы добрыя
бароняць тваё месца?

***

Штось сталася імгненна з намі?..
Навошта сон мой дні памножыў,
нібы залаткамі
на прадзіраўленым каптане?..
І твары пінчукоў,
як абясцэненыя грошы...
Але ж, здаецца,
я ў гуманітарным калідоры,
што з Марыупалю...
Вядзе Хрыстос
павольна
бежанцаў па моры...
І кожны пра айчыну думае...
Наперадзе ўбачылі ўсе
бераг суцяшэння.

Украіна!
Я падаю перад табою на калені!!!
Сваёю Праўдай бездакорнай
і Сумленнем
ратуеш свет ад згубы...
І птушак галасы
хай распаюць найменні
тваіх сыноў-герояў...
Па-над Лаўрай!

І нават
мой каханы,
які ўжо два гады,
як Божанькам абраны,
і ён насыпна просіць за Цябе,
святая Украіна!

Мне нават пачало здавацца,
што і няма вайны,

што гэта толькі
тэматычная карціна,
якую мог пісаць,
хіба што Дзюрэр...

Эпічная гісторыя

...Сасніла, што вядуць да шыбініцы
кожнага другога.
Хто з нас — не за вайну?
І хто — за Украіну!
Не можа ў свеце быць такога,
каб маці бачыла забойцам
свайго сына?!..
Вядуць да шыбініцы
кожнага другога.
І ўзбунтавалася дарога
і павярнулася да ягаднай
паляны,
дзе кожны беларусам
хоча быць названы...

Шырэе луг. А бераг
Днепра-Бугскага канала
наблізіў спева маладзенькай
валынянкі...
Ой, бачу...
На дарозе танкі...

Адчула: ад палёў Валыні
даносіць вецер
дым вайны —
да Беларусі...
Ляцяць несупакоеныя гусі.
Крычаць: «Га-га...
Там паміраюць дзеці,
з якімі больш не будзем
забаўляцца!?!»..
Штось на паляне ягаднай...
не ўтрымацца!

А вецер ураганны,
нібы падняў мяне...
І ўбок — на ГАЛАСЕЮ...
Я думкай жыта
ратавальнае пасею:
У гістарычных дворыках
«Падола»
няма абстрэлаў больш,
вайны няма... Нанова —
стракозкамі ляцяць
радкі Кастэнка Ліны
да вуснаў маладых,
шчаслівых — Украіны.

Лімоны ад Боны

Па загадзе Сфорцы Боны
паразводзілі лімоны
пінчкі — і ў Крамянец
іх вязе ў дзянэк зімовы
рэнесансавы купец.

Там... З гары ўладарнай Боны
зляцеў вецер — улюбёны
ў колер згушчана-лімонны,
што — як сполах яркай знічкі

ці гуцулкі чаравічкі...
Нібы шоўк на цэле музы
таго польскага паэта,
што з'явіўся праз гады...
Гэта ж Юліуш Славацкі —
пясняр зорнасці кармацкай!
Да музея — яго хаткі —
мне дзве замці хады.

Ты чаму, ўладарка Бона,
палюбіла смак лімона? —
На манжэце — пырк крыві!?
Маю кнігу разгарні:
я ў сучасным Крамянцы,
каля помніка Бандэры...
У праўдзівасць лёсаў веру!
І паўсюдна снег бясконцы,
нібы век той... Боны Сфорцы...

З гары коцяцца лімоны,
як шары якой гірлянды...
Іх збіраюць у прытолы
крамянецкія «матроны»
ранкам ветрана-калядным...
Ну, а я? А я? А я?
Я чакаю караля! —
Майго мужа — дрывасека.
За галлём у лес паехаў.
У напрамку — аж да Дубна.
Калі вернецца, культурна
размалюем дзіў-паштоўкі —
хай трасуць галлэ вавёркі...
І падорым крамянчанам...
То ж... Аксанам і Багданам...
Павіншваем з годам Новым...
У святле лімонаў Боны...

Імпрэсіяністычныя настроі

***

Белы снег
і белы дзень...
Закахалася я ў цень
майго добрага суседа.
І выгульваю той цень —
як сабачку з назвай «Джэнь» —
і так будзе да абеда.
А там сонца! І абед...
Мой сусед выходзіць з ценю.
Не класічны ён паэт —
размаўляць з ім я не ўмею.
Вінаградам — не сусед —
частаваў мяне, мо, тыдзень...
То ягоны цень — імпрэт
файна выразіў... Вось злыдзень!

***

Мяне! Няўжо мяне?
Снягір на снесе
намалое вострай дзюбай.
Калі ж нямарная
Гадзіна праміне,
я застануся птушкай Снегіра,
у фарбе яго любай —
нібы бурчэлае той птушкі
пачуццё...
Няўжо так да суботы будзе:

устрапянецца снегам
і маё жыццё...
Напэўна, не заўважаць
гэта людзі?
А мо ідэя я... для снегіра?
Як форма распрыгожанага
снегу...
З суботы мне ўзляцець ужо пара,
Ды толькі не хапае,
не хапае безу...

Шакаладзілася кава

А можа, я — трава... І ў рост...
Якую не скасілі...
Ці сцэжка, што вядзе
ўсіх сваякоў маіх
да берага ракі...
Яны і не прасілі...
А можа, я рака,
што лотацію цвіце...
То ж адчуваю:
не спыніцца нідзе вада,
пакуль не дабяжыць
да вернутага раю.
Усе шэсць дзясяткаў
здоўжылі мой шлях —
калючы, бы прайшла я па асоце...
Мяне мой Божанька
трымае на руках
калі хварэю ці бываю ў адзіноце.

Няўжо паштоўка я?
І ў гэты свет паслалі...
«Хто аўтар? —
Паэтэса» —

напісалі.
То місія мая:
хваліць ідэалізм,
даносіць людзям
таёмнага быцця абрыс,
каб ранак іх пачаўся ў чудзе.

Ці я сасніла ўсё,
што раньш было?
«Не!» — запырэчылі гадзі,
аж шэсць дзясяткаў.
Паэзія ў хаце зацвіло.
Год-Цар, год-Паж,
год-Немаўлятка...
трымалі па драбінцы пірага...
Над намі поўня танцавала.
Спадала цяжару мінулага вага.
І смачна шакаладзілася кава.

Жонка вужа

Ёсць настойлівая тэма...
Ой! Плача душа...
Ты не руш маю казку,
аранжавы дэман!
Бо я — жонка вужа.

Ой! Спякота і смага,
і стомлены жнівень...
Хутка восень.
Праз тыдзень — мяжа.
А там верас пачнецца...
Бераг сіняй Гарыні
мне падкажа сцяжынку —
да харомін вужа.

Прыхілю я да вуснаў
пялёсткі вярціні...
Дэман, казку маю не паруш!
Мне здаецца — я ў сне Берагіні,
дзе свой рукапіс твораць
мой загадкавы муж.

***

Я жыву ў паўтарэннях,
нібы ў знаках-найменнях.
Паўтарае ўсе слёзы душа!
Паўтараецца любы
ў недакучлівых сненнях...
І ў яго кабінэце —
герб з выявай вужа...

...Рукапісныя кнігі,
прапахлыя хвойя...
Вось узорысты подпіс
ад імклівай рукі...

І заўважыла я...
Гэта ж трэба такое!!!
З маім мужам-вужом
П'юць вішнёўку —
Вякі.

Рэдакцыйны выпадак

Антон ЗАРЭЧНЫ

У рэдакцыйным вузкаватым калідоры з мінулага вечара стаяў непрыйемны пах ад святочных падзей свята журналістыкі: пэўна, адбылася стыхійная вечарына з ужываннем моцных напояў, цыгарэт, парфумы... Таму калі Ігнат Макаравіч Каханоўскі, ветэран гарадскай журналістыкі, заглянуў да калегі, намесніка галоўнага рэдактара абласной газеты «Летні ранак», то скрывіў вусны: такое магло быць толькі ў савецкія часы, ды і то — па вялікіх святах, а тут... пад пільным вокам галоўнага рэдактара, шматлікіх ідэолагаў ды іхніх памочнікаў... Бр-р-р-р!.. Нешта зусім журналісты страх страцілі, ці толькі так падалося?!

Міхась Пятровіч Каржак, намеснік галоўнага рэдактара, быў на месцы за сваім працоўным сталом у невялічкім кабінце, у якім таксама можна было павесіць сякеру...

На стала засталіся плямы ад разлітых напояў, закусі. На падлозе валялася нейкае шкарлупінне, бы на падворку дрэннага неахайнага гаспадара... Гаспадар кабінета сядзеў з чырвоным тварам і раскудлачанымі рэдкімі сівымі валасамі. Адзін вус тырчэў убок, а другі — пазіраў у столь...

— Ты акно хаця б адчыні, праветры памяшканне, а то ўсе мухі паздыхаюць заўчасна. Хто будзе рабіць пабудку, калі што раптам?.. — весела запытаў ветэран пярэ і паперы.

Ігнат Макаравіч увогуле любіў пагуткаваць, расказаць цікавы анекдот у добрай кампаніі. Ён не губляў сваю журналісцкую форму, кожны месяц друкуючы ў мясцовых газетах матэрыялы з былога, савецкага, жыцця, калі ён быў на вышыні сваёй прафесійнай кар’еры...

— Не хвалюйся, зараз усё паправім, — сур’ёзным тонам адказаў намеснік і нешта глытнуў з белага кубачка. — Прысіджвайся, раскажы, што хвалюе, што цікавага навокал... А то мы тут кінем паціку.

— Ды нічога асаблівага не адбылося апошнім часам. Вось завітаў да цябе з прэзентам. — Ігнат Макаравіч дастаў з чорнага пацёртага партфеля загорнутую ў магазінную паперу бутэльку. — Мо якраз да часу табе будзе?! А то зусім тут закіслі... Толькі схавай адразу, каб ніхто раптам не пабачыў, што я табе прынёс, бо і так тут у вас, пэўна, не ўсё ў парадку з гэтымі справамі... — Каханоўскі падміргнуў сябру, паказваючы на бутэльку, і весела пасміхнуўся, быццам пачуў толькі што цікавы анекдот...

Міхась Пятровіч задаволена прыняў падарунак, паклаў у скрыню стала, прапанаваў асіплым голасам ветэрану выпіць віна.

— Не, пайду далей, бо ёсць справы... Ды я і з машынаю... — далікатна адмовіўся Каханоўскі і паспяшаў з кабінета, прычыніўшы за сабою шчыльна дзверы: так будзе лепей для ўсіх!

А намеснік рэдактара «Летняга ранку» Міхась Пятровіч Каржак ужо чацвёрты

Фота gazetа-n1

дзень лячыўся моцнымі напоямі зранку ў сваім кабінце. Заходзіць туды было не зусім прыйемна ад настоенага букета розных пахаў алкагольнай прадукцыі мясцовай вытворчасці. У рэдакцыі ўсе ведалі, што намеснік з’яўляецца даўнім аматарам моцных напояў, але ж трымаў на працы з розных прычынаў: не звальнялі то па просьбе жонкі, каб дапрацаваў да пенсіі, ці з іншых, не ўсім вядомых. Да таго ж усё ведалі, што лепш за намесніка справу журналісцкую ніхто не робіць: газету трэба ж выдаваць кожны тыдзень!..

Міхась Пятровіч часта злоўжываў даверам і парушаў дамоўленасці з галоўным рэдактарам і кіраўніцтвам галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення. А да канца дзейнасці кантракта яшчэ заставаўся амаль год. Ды і хварасціна часта трапляла яму пад «хвост», таму прыгодаў хапала. Добра, што нарэшце атрымаў першую выплату пенсіі: на той час неблагую. Таму, пэўна, ад радасці і пачаў піць «горкую»...

Але ўвогуле Міхась Пятровіч заўсёды лічыў сябе старым партыйцам-большавіком. Ён насіў пастаянна з сабою чырвоны партыйны білет даўно не існуючай партыі і даўно не існуючай краіны. Часта на падпітку ён даставаў білет з нагруднай кішэні і махаў перад носам сабутыльнікаў: «Ты не ведаеш, якая гэта сіла!» — крычаў намеснік рэдактара. Але не ўсе разумелі, у чым сіла: ці то ў білеце, ці то ў былой партыі. Так, раней то была сіла, але цяпер... Той білет, пэўна, грэў сэрца Каржаку: ад настальгіі па былым не схаваешся. Часам выбівала

слязу ад таго, што партыйны білет з ім побач, у кішэньцы, як некалі ваенны білет на службе ў войску. О-о, тады ён і стаў кандыдатам у члены партыі!.. Партыйны білет захоўваў моц Каржака, трымаў на паверхні жыцця...

У свой час, калі Каржак працаваў у абласной газеце, то атрымаў шматпакаёвую кватэру, меў неблагі аклад, прэміі, нават ездзіў за мяжу бясплатна па пудзёках... Той партыйны білет быў не толькі для яго хлебнай карткай, але і гонарам за сябе, за краіну, за партыю. Але цяперыча заставаўся толькі пахваляцца мінулым. Часам у застоллях Міхасю Пятровічу даставалася ад «меншавікоў» так, што даводзілася браць бюлетэнь, каб які тыдзень прасядзець у кватэры пад хатнім арыштам жонкі, хаваючы твар ад калег. Але ж Каржак бываў задзірыстым часцяком на падпітку, ды толькі ўсур’ёз яго ніхто не ўспрымаў: певень ды і толькі... Часцяком яго даносіў дамоў хто мацнейшы на плячы: Каржак быў малы ростам і хударлявы.

Газета выходзіла адзін раз на тыдзень, у пятніцу, таму ўся галоўная праца з ёю выпадала на чацвёрты дзень тыдня — чацвер. Так ужо ўсталявалася колькі гадоў запар: яшчэ пры ранейшым рэдактары так было. Але цяпер газетаю кіравала сур’ёзная жанчына Валянціна Іванаўна Валежына, якая трымалася дысцыпліны (прыехала на новую пасаду з раённага горада). Трэба было адпрацоўваць давер улады і абласнога кіраўніцтва ідэалогія і турызмам...

Але на гэты раз адчувалася пагроза для выхаду газеты ў патрэбны тэрмін, бо намеснік ніяк не мог справіцца са станам свайго здароўя і ўсур’ёз заняцца вёрсткаю газеты.

Ён у чарговы раз падышоў да шафы, дзе ўнізе стаяла распачатая бутэлька віна, і, уткнуўшы туды галавою, пачаў наліваць у кубачак лячэбны напой, павярнуўшыся задам да дзвярэй так, каб адчыніць іх проста так было немагчыма...

Неспадзявана дзверы рыпнулі і пачалі адчыняцца адначасова з голасам галоўнай рэдактаркі газеты Валянціны Іванаўны, жанчыны яшчэ маладжавай, з уражалівымі формамі цела ды сілай у руках і ў голасе.

А Міхась Пятровіч быў свежага пенсійнага ўзросту, меў сціплы рост. Начальнік гарадскога ўпраўлення ідэалогіі і турызму называў яго «нізкарослым алкаголікам»... Ды ў намесніка была жывая натура: калі не злоўжываў, дык усё пад ім «гарэла». У працы ён быў спраўны: занятак свой добра ведаў, бо недарма скончыў два ўніверсітэты з адзнакаю...

...Дзверы мацней рыпнулі, і намеснік рэдактара амаль цалкам уляцеў у ніжнюю прастору шафы. Перад дзвярыма засталіся толькі ногі ніжэй каленяў.

— Што вы там шукаеце? — запытала рэдактарка са злосцю, ведаючы, што яе памочнік-намеснік ужо чацвёрты дзень «не прасыхае». У адказ той нешта прамармытаў і заціх, бо ў гэты момант дапіваў з кубачка віно, ухітрыўшыся не праліць такі патрэбны напой.

Рэдактарка настойліва штурханула дзверы так, што намеснік цалкам ужо апынуўся ў шафе, і падышла да стала, нагнулася і пачала шарыць па паліцах, пакуль не патрапіла на бутэльку гарэлкі, запакаваную ў магазінную паперу. Выхапіла з радасцю тую бутэльку і пайшла ў свой кабінет, які месціўся амаль насупраць кабінета намесніка. Што яна там рабіла, ніхто з рэдакцыі не ведаў, але калі сакратарка заглянула да яе па нейкай патрэбе, дык пабачыла, што Валянціна Іванаўна спіць, схліўшы галаву на стол. На стала стаяла амаль парожняя бутэлька з-пад гарэлкі, фужэр і некалькі цукерак з пячэннем на талерачцы... «Давялі!..» — падумала сакратарка, ціха прычыніўшы дзверы на ключ... «Хай адпачывае!..»

Газета не выйшла ў друк своечасова, не патрапіла ў пятніцу зранку на паліцы шапікаў «Аблсаюздруку», а ўжо пасля абеду прыехаў у рэдакцыю «Летняга ранку» начальнік галоўнага ўпраўлення ідэалогіі і турызму для прыняцця арганізацыйных мер: «Не выйшла газета! Дыверсія, правакацыя! Напярэдадні выбараў! Паліяцць галовы!».

...Галоўны рэдактар газеты «Летні ранак» была на бюлетэні, а намеснік увогуле адсутнічаў на працы, знаходзячыся ў той момант на лецішчы ў свайго добрага сабутыльніка Васіля Рыгоравіча Пілонава: свята працягвалася і ў выходныя дні. Нездзе па суседству крычаў певень, а ў дзесяцілітровай бутлі яшчэ шмат было пахучай брагі...

Фота stoliccaonego

Паміж Сцылай і Харыбдай

Пра лёс і прозу Аляксандры САКОВІЧ

Алесь АКУЛІЧ

Яе творчасць стала тужлівым жыццям беларускага выгнанніцтва-паязджанства. Лёс пісьменніцы быў няпросты, пакрычасты. Уражанні і адчуванні перажытага ды ўбачанага склалі аснову яе апавяданняў і аповесцяў.

Іна Рытар (такія сапраўдныя імя й прозвішча пісьменніцы) нарадзілася 14 снежня (па старым стылі) 1906 года ў сям'і беларусаў далёка ад Беларусі — у Адэсе. Бацька служыў на чыгунцы, маці выхоўвала дзяцей: трох дачок і сына. Штогод на летнія канікулы яна прывозіла іх на Наваградчыну ў сваё роднае мястэчка Ярэмчы (дзе нарадзіўся таксама і муж). Матчына замілаванне роднымі краявідамі перадавалася і дзецям.

З шасці гадоў Іна пачала вучыцца ў жаночай гімназіі. Сёстры і брат пасля рэвалюцыі былі змушаны кінуць вучобу і пачаць самастойна зарабляць на жыццё. Улетку 1921 года старэйшая сястра Ліда падалася на працу ў Менск, а восенню з Адэсы забрала да сябе і Іну. (Ліда працавала інспектарам дзіцячых прытулкаў. У адным з іх мела свой пакой.)

У Менску Іна Рытар (паўторым — у будучым Аляксандра Саковіч) скончыла педтэхнікум (аднакурснікам, як успамінала, былі Андрэй Александровіч і «шчэ пяць пэртаў») і марыла паглыбіць свае веды па гісторыі Беларусі, каб... напісаць гістарычны раман пра Кастуся Каліноўскага. З 1925 года вучылася ў БДУ, дзе слухала лекцыі вядомых выкладчыкаў М. Доўнар-Запольскага, У. Ігнатоўскага, У. Пічэты, В. Дружыцы. Затым была праца ў Пярэвіцкай сямігодцы — выпускніцы гістафаку БДУ прапанавалі выкладаць не прыродазнаўства (так на той час называўся курс гісторыі ў школах), а мову і літаратуру.

І быў зноў Менск, праца лабарантам-кансультантам у кабінце мовы і літаратуры рабфаку БДУ. Сястра Ліда стала жонкай беларускага пісьменніка Міхайлы Грамыкі. Яны здымалі кватэру на Шпітальнай вуліцы. Калі ў сястры падрастал дзеці і стала цесна, Лёсікі, якія па-суседству мелі вялікі прыгожы дом, прапанавалі А. Саковіч асобны пакой. Непадалёк жылі і сем'я Якуба Коласа (другі Шпітальны завулак), і Максіма Гарэцкага, Івана Серады (першага старшыні Рады БНР). Жонка Язэпа Лёсіка — «цётка Ванда» — празвала А. Саковіч Казачонкам і, як згадвала пісьменніца, узяла «пад сваю апеку». Лёсікі сябравалі з Купаламі (трое Лёсікавых дзяцей — Юрка, Люцыя і Алеська — хадзілі ў дзіцячы садок, які ўзначальвала «цётка Ўладзя» — жонка Янкі Купалы).

Аднаго разу на сумесную вечарынку ў доме Лёсікаў сабраліся «старыя» (гаспадары і Янка Купала з Купаліхай, Ластоўскія) і «маладыя» (сябры А. Саковіч: літаратар Янка Юрашкевіч, гісторык Мікола Улашчык, — пра тую сустрэчу ён напісаў ўспаміны, — доктар Язэп Бараноўскі і дачка Вацлава Ластоўскага (ад першай жонкі) Ганна, муж якой быў асуджаны ў Летуве на пятнаццаць гадоў «за камунізм»).

Аляксандра Саковіч

Былі знаёмствы, шчырыя размовы, жарты. У той вечар Янка Купала падпісаў будучай пісьменніцы сваю «Жалейку»: «Мілай дзяўчыне Іне Рытар, на ўваходзіны. Шчыра адданы Янка Купала. 20.1.1930 г.»

Праз некалькі месяцаў ДПУ назаве тую сяброўскую вечарынку «канспіратыўным сходом у доме Лёсікаў». У чэрвені 1930-га арыштавалі Я. Юрашкевіча, М. Улашчыка, Я. Бараноўскага, у ліпені кінулі за кратаў Я. Лёсіка, М. Грамыку, В. Ластоўскага — і яшчэ тысячы беларусаў. А. Саковіч зноў перабралася ў дом старэйшай сястры, каб дапамагаць даглядаць дзяцей, пакуль тая хадзіла на працу (пазней Ліда паедзе за ссыльным мужам М. Грамыкам у далёкі Кіраўск).

Але маладое жыццё працягвалася. Летам 1930-га А. Саковіч выйшла замуж. Муж Дамінік Сеўрук (унук паўстанца 1863 года, сын прафесійнага рэвалюцыянера-партыйца) быў камсамольцам, захапляўся тэхнічнымі навукамі, скончыў інстытут у Маскве і застаўся там працаваць інжынерам-канструктарам. Жонка перабралася да мужа. Пачалі з'яўляцца дзеці, а гора неадступна крочыла следам: памёр першынец Леанард. Абінавацілі ў контррэвалюцыйнай дзейнасці і мужа, арыштавалі і выслалі на Калыму (дзе ён і загінуў). З двухгадовай дачкою (таксама Інай) давялося вяртацца ў Беларусь у родныя Ярэмчы...

Пачалася вайна. Аляксандра Саковіч з дачкой перабраліся ў Наваградск — падалей ад Налібоцкай пушчы і фашысцкіх аблаў на партызан (Ярэмчы тры разы гарэлі). А. Саковіч працавала ў настаўніцкай семінарыі, а ў 1944 годзе з дачкою выехала ў Нямеччыну, жыла ў «лагеры для перамешчаных асобаў». Няшчасце ж — неадступна: памерла малая Інка.

У траўні 1950 года на вайсковым транспартным караблі А. Саковіч дабралася да берагоў ЗША. Працавала на дробных «фабрыках» у Нью-Ёрку. У 1955-м выйшла замуж за пісьменніка і грамадскага дзеяча Аўгена Калубовіча (псеўданім — Аўген Каханоўскі) і пераехала з ім у Кліўленд. «І няма ў нас цяпер месца на зямлі, якое завецца бацькавым гняздом», — горычна завяршала пісьменніца сваю аўтабіяграфічную нататку «Пра тое, што ў сэрцы»...

Літаратурную дзейнасць Аляксандра Саковіч пачала ў 1944 годзе — пад псеўданімам Б. Еўтух. У газеце «Раніца» за 13 снежня былі надрукаваны яе ўспаміны «Менск

у 1930—1931 гадах». Багатыя на фактаграфічны матэрыял, шчырыя, запамінальныя і згадкі пісьменніцы пра Янку Купала, Якуба Коласа, М. Доўнар-Запольскага, П. Бузука, Я. Лёсіка, М. Грамыку, А. Цвікевіча ды іншыя дзеячы беларускай культуры.

У 1957 годзе А. Саковіч дэбютавала апавяданнямі «У няведанні» (часопіс «Конадні», Нью-Йорк—Мюнхен) і «Мы з адной сям'і» (газета «Бацькаўшчына», №№ 51—52). Трэба адзначыць, што і апавяданні А. Саковіч нагадваюць своеасаблівы мастацкія ўспаміны, пісьменніцкія мемуары, — жалобны летапіс беларускіх лёсаў. Як і сама А. Саковіч, у далёкі выгнанніцкі шлях выпраўляецца з малой дачушкай летам 1944 года стомлена жывым Ванда («У няведанні»)...

Апавяданнем «З кім яна?» (так аўтарская назва апавядання «Мы з адной сям'і») А. Саковіч нібыта прадчувала-ўгадвала быкаўскія апавяданні 90-х гадоў — зборніка «Сцяна», прычым як у ідэйна-праблемным (гісторыя паўстанцаў-нацыяналістаў), вырышчэ антыгуманнасці таталітарнага рэжыму, узвышэнне ідэалаў свабоды), так і ў жанрава-стылівым плане (прытчава-рэквіемны характар, апакаліптычнасць светаадчування). Нібыта трагічная п'еса абсурду вымалёўваецца перад намі ў апавяданні «З кім яна?»: сувязны беларускай падпольнай арганізацыі, у былым студэнт, Кастусь Беразоўскі па дарозе ў Вільню вырашае наведаць бацькоў, з якімі не бачыўся ўжо цэлы год. Родная хата ў Міры занята чужынцамі. Вайсковец (як пазней высветліцца — начальнік райваенкамата) усчыняе допыт і паведамляе Кастусю аб тым, што бацькі — гаспадары хаты — высланыя як ворагі народа.

У апавяданні «З кім яна?» прасочваецца і праблемнае падабенства з «Раскіданым гняздом» Янкі Купалы. Не хоча бачыць зганьбаваным бацькоўскае гняздо і герой беларускай літаратуры 50-х гадоў Кастусь Беразоўскі. Супраціўляючыся свайму арышту, ён забівае вайскоўца-чужынца. Як і Купалаўскі герой, ён таксама выбіраецца «на сход, па Бацькаўшчыну»: «Мы мусім біцца, каб жыць. У нас няшмат часу для сябе саміх. Цяпер я мушу йсці на Вільню. Ісці сам».

Архетып раскіданага (страханага, забранага) гнязда-краіны ўвасабляецца і ў апавяданні «Асірочаныя». У двухпавярховым катэджы жывуць галоўныя героі Марыя і яе дачка Аленка. Год таму яны пакінулі Радзіму. Пра тое, ці знайшлі яны шчасце на чужыне, гаворыць ужо сама назва апавядання. Асабліва маркоціцца ў выгнанні малая Аленка — без родных і блізкіх. З вялікай радасцю яна сустракае вестку аб тым, што ў іхні Бібарах едзе — да суседа Тышкевіча, — дзядзька Юрка. Юрка Цытовіч, сваяк па мужу, даслаў ліст, і ў Марыі ўзніклі запознанні: ці не правакатар гэта (асобныя радкі ліста былі зусім як не Юрка пісаны: «намазаў пяткі, змывацца збіраюся»). З'яўляецца Юрка — «якісь нервовы, мітусіцца без патрэбы, голасна гаворыць. Бутэльку з сабою прывёз... Чырвоны, успацелы твар, расціпленая нясьвежая кашуля». Амаль непазнавальна змяніў лёс Цытовіча, ён «мусіў <...> звесці

пуды паскуднага жыцця», а «яно застала ў горле... у сэрцы».

Апавяданнем «Асірочаныя» А. Саковіч засведчыла і тое, што змагла пераадолець пэўную фабульную схематычнасць, уласціваю яе першым апавяданням. Героі пісьменніцы набывалі псіхалагічную ўскладненасць, апісаныя падзеі пачыналі асэнсоўвацца глыбей, аналітычнай.

Сімвалічнае гучанне мае апавяданне «Чортава Вока». Чортава Вока — вялікая яміна-бездань, што ляжыць у полі пры дарозе паміж роднаю вёскаю гераніі апавядання (яно напісана ад першай асобы) і Карэлічамі. Адночы людзі выршылі засыпаць яміну — тры дні некалькі вёсак вазілі каменне з поля і лесу, а таўро багны не меншала. Такі амаль легендарны пачатак мае ў «Чортавым Воку» трагічна-рэалістычны працяг. Чортава Вока вайны — як сімвал-уваабленне скрутнага лёсу — праглынула не толькі маці гераніі, але і ўсе надзеі на шчасце, мінулае, урэшце — Радзіму.

Псіхалагічна заглыбленымі атрымліваліся ў А. Саковіч дзіцячы характары. Шматгранным атрымаўся вобраз малога Петрыка ў апавяданні «Петрыкаў тата» — адным з лепшых твораў А. Саковіч. Сваёй хаты, свайго роднага гнязда Петрык не мае. Ён жыве ў эмігранцкім бараку ў Міхэльсдорфе разам з маці і бабуляй, штодня распытвае пра тату. І аднойчы да іх прыйшоў «высокі мужчына», муж Петрыкавай маці, але не Петрыкаў бацька. «Чыёэта дзіця?» — апыкае малога халоднае запытанне. Суседзі расказваюць Петрыку, што ягоны тата — на бацькаўшчыне. «А дзе бацькаўшчына?» — распытвае малы сваіх сяброў. Адны не ведаюць, найбольш «аўтарытэты» Алег адказвае: «За мастом». Пабраўшыся за рукі, дзеці вырашаюць ісці на бацькаўшчыну...

Дасканала выпісвала А. Саковіч і жаночыя характары. Ва ўсіх персанажаў — нешчаслівыя лёсы выгнанніц, нават лёсы сімвалічныя: у большасці з іх гінучы дзеці — нібыта гіне і надзея на светлую будучыню.

Ваеннае ліхалецце і яго ўплыў на жыццё беларусаў — тэматыка і дзвюх аповесцяў А. Саковіч — «Браты» (1967) і «Паміж Сцылай і Харыбдай» (1977). У цэнтры канфлікту першай — ужо знаёмае ў літаратуры сутыкненне дзвюх жыццёвых пазіцый, двух характараў братаў Максіма і Вадзіма Назарэвічаў. Першы з іх ахвяруе жыццё дзеля заваёвы незалежнасці сваёй Бацькаўшчыны, другі ідзе на супрацоўніцтва з НКВС — і пакутуе доўгія гады (стаўшы прадстаўніком савецкай місіі, трапляе ў ЗША і, сустрэўшы там братавых знаёмых, «просіць азылю», вырашае эміграваць).

Большай творчай удачай А. Саковіч стала аповесць «Паміж Сцылай і Харыбдай», сюжэткай пабудаваны на ўжо вядомым нам «быкаўскім» мастацкім топасе: сустрэчы знаёмых у мінулым людзей. Блізкая да быкаўскай — з праявамі лапідарнасці, удумлівага, крыху рацыянальнага — і стылістыка аповесці.

Трагічна-тыповы лёс рэпрэсаванага фізіка-навукоўца Конрада Зяневіча: не стрываўшы допытаў, ён «раскалоўся» і па падказцы

НКВС нагаварыў на свайго сябра Віктара (які пасля гэтага загінуў). Конрада высылаюць у Сібір, затым, пры пераглядзе справы ў мінскай турме, ён патрапіў пад бамбэжку і збег (ужо «хрэстаматыіны» ў беларускай эмігранцкай прозе сюжэт). У матчынай хаце Конраду не дае спакою прывід следчага-ката з НКВС Палякова — ўсхопліваецца, бяжыць на вуліцу, вые. Спакойнае жыццё (сустрэча з жонкай), здаецца, вылечвае ад вар'яцкага нахланна. І вось аднойчы партызанскі сувязны перадае Конраду ліст ад свайго камандзіра — аб мабілізацыі ў атрад. Конрад мусіць чакаць, калі да яго з заданнем з'явіцца «заслужаны бальшавік, удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Петраградзе таварыш Палякоў» — ягоны колішні следчы.

Падзеі ў аповесці развіваюцца з дэтэктыўнай вастрынёй. Конрад чакае Палякова, каб адпомсціць яму за былыя здзекі. Ноччу ў цёмнай клеці, куды той мусіў прыйсці, сякерай забівае, як высветлілася, не Палякова, а сябра Трахіма. І сам гіне, так і не даведаўшыся пра сваю новую трагедыю.

Зло нараджае новае зло, грэх прыносіць новы грэх — такую маральна-этычную высокую выводзіць у аповесці «Паміж Сцылай і Харыбдай» А. Саковіч, відавочна пашыраючы ў нашай літаратуры ідэйна-праблемную панараму, прадаўжаючы на новай фактуры філасофскія і маральныя сентэнцыі Кузьмы Чорнага, Ф. Аляхновіча і іншых беларускіх празаікаў.

Проза А. Саковіч, асабліва «поўнафарматная», мае прыкметны флёр публіцыстычнасці. Так, галоўную ідэю «першапаштуршок» аповесці «Паміж Сцылай і Харыбдай» агучыў яе герой, дырэктар Туравіцкай сям'юдзі: «Савецкі Саюз і Нямеччына <...> выкарыстоўваюць нас, зацягваюць нас у вяр свайго змаганьня. Вынік? Знявечаныя людзі, магілы, паняволеная, як іраней, Бацькаўшчына. Наш народ, нашая ідэя незалежнасці церпіць. Трагедыя ў тым, што і на адным, і на другім баку нашы лепшыя інтэлектуальныя сілы гінучы ці капітулююць...».

Малюючы жудасны час ваеннага ліхалецця, А. Саковіч пакідае вайсковыя дзеянні «за кадрам». Яна — летапісец вайны ў людскіх душах, мастак-храніць свайго трагічнага і паказальнага лёсу. Яе героі — падлеткі з «раскіданага гнязда», якія не маюць ні сваёй сям'і, ні краіны. У лепшых творах пісьменніца набліжалася да мастацкага адлюстравання (прычым з падкрэслена жаночай пазіцыі) народных светапоўняльных і быццёвых асноў, якім было наканавана развівацца ў неспрыяльны перыяд вайны і нацыянальнага ўціску.

Развівацца паміж Сцылай і Харыбдай (у старажытнагрэчаскай міфалогіі марскія пачвары, якія жылі каля вузкага праліва і падпільноўвалі мараходаў; праплыць паміж імі здолелі толькі арганаўты і Адысей).

Паміж Сцылай часавага ліхалецця і Харыбдай скрутнага лёсавага віру яна імкнулася заставацца шчырай арганаўткай беларушчыны.

...Жалобная вестка пра смерць Іны Рытар — Аляксандры Саковіч — прыйшла на яе Радзіму 8 студзеня 1997 года.

Патрыёт Украіны, друг Беларусі

Да 125-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра САСЮРЫ

Васіль ЖУКОВІЧ

З біяграфічнай даведкі

Уладзімір Сасюра (па-ўкраінску — Володимир Сосюра) нарадзіўся па новым стылі 6 студзеня 1898 года на станцыі Дзямальцава Данецкай вобласці Украіны. Яго бацька, Мікалай Уладзіміравіч, чарчэжнік па спецыяльнасці, меў французскія карані. Будучы чалавекам няўрымслівым і рознабакова адораным, змяніў шмат прафесій, настаўнічаў, працаваў сельскім адвакатам, шахцёрам. Маці паэта — Антаніна Данілаўна Лакаташ — родам з Луганска, займалася хатняй гаспадаркай.

З малых гадоў Уладзімір Сасюра быў чарнаробам, працаваў бондарам на заводзе, у шахтах Данбаса; скончыў сельскую школу і паступіў у агранамічную; браў удзел у Грамадзянскай вайне: спачатку на баку Украінскай Народнай Рэспублікі, затым — у Чырвонай Арміі. Пасля заканчэння вайны вучыўся на рабфаку пры Харкаўскім інстытуце народнай адукацыі. Быў удзельнікам літаратурных арганізацый «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЭ, ВУСПП. У 1942—1944 гадах працаваў ваенным карэспандэнтам. У 1951 годзе стаў аб'ектам цкавання пасля артыкула ў газеце «Правда», якая абвінавачвала Сасюру ў «буржуазным нацыяналізме» за верш «Любіць Украіну», напісаны ў 1944 годзе.

Памёр 8 студзеня 1965 года.

Штрыхі да партрэта

Ён быў шчырым сябрам Беларусі, называў яе сінявокай сястрой Украіны. З вялікай сімпатыяй пісаў пра нашых творцаў, Максіма Багдановіча параўноўваў з Міхаілам Лермантавым. Часта наведваў нашу краіну, з многімі сябраваў, таму не выпадкова называў Уладзіміра Дубоўку сябрам, Андрэя Александровіча — братам.

Балела яго чалавечнае сэрца па Міхасю Чароту, Цішку Гартнаму, Алесю Дудару, па ўсіх сталінскіх ахвярах 1930-х гадоў.

Першы штрых да партрэта Уладзіміра Сасюры: ён па сваім нацыянальным паходжанні не ўкраінец: па бацьку — француз, пра што, дарэчы, сведчыць прозвішча, якое ўяўляе сабой украінізаваны варыянт французскага дэ Сасюр; маці ж яго была мадзьярка-венгерка (мела таксама сербскія, габрэйскія і ўкраінскія карані, была вельмі прыгожай, падобнай да цыганкі, характар яе быў «цяжкім»). Калі я прачытаў пра гэта, дужа здзівіўся.

Уладзімір Сасюра, 1950-я гг.

Але ніколі не дзіўлюся, што ўкраінская духоўнасць выхавала ў яго асобе знанага нацыянальнага паэта і патрыёта Украіны.

Штрых другі: падчас грамадзянскай вайны У. Сасюра служыў дабравольцам украінскага войска на чале з Сымонам Пятлюрам, больш за тое — быў нават у асабістай ахове Пятлюры (у адным з вершаў паэт узгадвае: «...груш і Петлюры я рвав у саду»).

Трэці штрых: ён паспяхова перажыў крывавага дыктатара, які так метадычна патрабаваў вышукваць і караць «ворагаў народа», яшчэ ён быў узнагароджаны яго ж прэміяй у 1948 годзе за зборнік «Каб сады шумелі» (1947).

А затым пільны таталітарны рэжым «апамятаўся» і пачаў бэсціць свайго лаўрэата за верш «Любіць Украіну», створаны яшчэ ў 1944-м годзе і змешчаны якраз у тым прэміраваным і таму, здавалася б, недапыткальным зборніку «Каб сады шумелі».

У звязку з вершам «Любіць Украіну» фігуравала так званая «справа Сасюры». Вось як у далёкім замежжы ў 1952-м годзе Васіль Грышко каментываў тыя падзеі: «...украінскі патрыятызм, нават абмежаваны толькі звычайнаю любоўю да Украіны, стаў для бальшавікоў небяспечны. Пачаўся спешны адыход назад, на старыя і сталыя пазіцыі безагляднага знішчэння ўсяго ўкраінскага. І тут прыйшла чарговая і, можа, ужо апошняя бальшавіцкая «аперацыя» сэрца Сасюры...».

А верш, які трапіў у апалу, як кажуць, бяскрыўдны, такі светлы і аптымістычны, у ім нават матыў дружбы народаў прысутнічае, ды не ў той, не ў традыцыйнай па тым часе паслядоўнасці выказання інтэрнацыянальнае і нацыянальнае пачуцці:

Паэты-цэзкі і сябры У. Дубоўка і У. Сасюра. Мінск, 1925 г.

***

*Любіць Украіну, як сонце, любіць,
як вітер, і травы, і води...
В годзіну цасліву і в радості мить,
любіць у годзіну негоды.*

*Любіць Украіну у сні й наяву,
вишневую свою Украіну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.*

*Між братніх народів, мов садом рясним,
сіяе вона над вікамі...
Любіць Украіну всім серцем своїм
і всімі своїмі діламі.*

*Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі,*

*у квітці, в пташынi, в електровогнях,
у пісні у кожній, у думі,
в дитячий усмішці, в дівочих очах
і в стягів багряному шумі...*

*Як та купина, що горить — не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в мхах тих пурпурових,*

*в грому канонад, що розвіяли в прах
чужинців в зелені мундирах,
в багнетах, що в тьмі пробивали нам шлях
до весені і світліх, і щиріх.*

*Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
і сльози, і все до загибелі...
Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Вкраїну!...*

*Дівчино! Як небо її голубе,
люби її кожную хвилину.
Коханий любіть не захоче тебе,
коли ти не любиш Вкраїну...*

*Любіть у труді, у коханні, у бою,
як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою —
і вічні ми будемо з нею!*

1944 г.

А цяпер — чацвёрты штрых да партрэта ўкраінскага патрыёта: у ягоным уступе да паэмы «Мазепа» (1928) ёсць такія бязлітасныя радкі, звернутыя да той жа святыні, да роднай краіны:

*У голові твоїй — макуха!
Хіба ж ти можеш жити сама,
Російско-польська потаскуха,
Малоросійская тюрма!*

Даўшы такога перцу, аўтар, пранікнёны лірык, тут жа схамянаецца:

*Ах, я люблю тебе, Вкраїно,
і сам не знаю, що кажу!*

І ўрэшце рэшт сын, які не раз ішоў за Маці на смерць, прызнаецца:

*Лиш одного я хочу, мамо,
щоб ти цаслівою була...*

Цудоўна! Але трапіў бы гэты цуд ва ўмовах пільнага ідэалагічнага нагляду і кантролю ў «лапы» сталінскіх даносчыкаў — бяды не адвёў бы ніхто. Спагадлівы лёс У. Сасюры даў яму дажыць да хрушчоўскай «адлігі» і атрымаць у 1963-м годзе Дзяржаўную прэмію УССР імя Тараса Шаўчэнкі за кнігі паэзіі «Ластаўкі на сонцы» і «Шчасце сям'і працоўнай».

Пяты — апошні — штрых да неардынарнага партрэта: У. Сасюра быў

камуністам з 1920 года. Ён з'яўляўся аўтарам кніжак «Чырвоная зіма» (1922) пра героіку кастрычніцкіх падзеяў і грамадзянскай вайны; «Днепральстан» (1930), «Новыя вершы» (1937), «Жураўлі прыляцелі» (1939) — пра будаўніцтва сацыялізму ва Украіне. Былі ў яго і кнігі пра подзвігі на Вялікай Айчыннай вайне і пра мірную працу. Была і паэма «ГПУ», былі вобразы нахштальт «Цвіце Чэрвона Украіна», публіцыстычная тарабаршчына: «Безсмертна воля ВКП», трапляліся рыфмы «Ліліч — клич» і г. д.

«Прыстасаванец! Двурэшнік!» — можа падумаць хтосьці. Ах, гэты паспешлівы суд!.. У хрэстаматыі ўкраінскай літаратуры і літаратурнай крытыкі ХХ стагоддзя «Украінскае слова» (1994) можна прачытаць пра дваістасць У. Сасюры, выкліканую цяжкім унутраным канфліктам, — гаворка ідзе пра барацьбу ў асобе паэта дзвюх сілаў — свядомасці і пачуцця, розуму і сэрца; пра тую нялёгкую барацьбу не маўчыць і сам паэт:

*Рвали душу мою
два Володьки в бою... —
рвали душу мою
к о м у н а р
і
н а ц і о н а л і с т...*

Сучаснаму чытачу не так цікава ведаць, калі і хто ў гэтай неардынарнай асобе перамагаў — сардэчны ўкраінец з глыбокім нацыянальным пачуццём ці камуніст. Важна іншае — тое, што ў яго душы праз усё наноснае прабівалася крынічная паэзія.

Запавет «Любіць Украіну» лёгка пераносіцца і на нашу рэчаіснасць. Дзякуй, сын Украіны, што выклікаеш блізкае пачуццё: любіць Беларусь!

Магіла У. Сасюры ў Кіеве. Фота са старонкі праўніка Аляксея Сасюры ў Facebook

Прэмія памяці Астрыд Ліндгрэн

Лаўрэатам Міжнароднай прэміі памяці Астрыд Ліндгрэн, якая штогод прысуджаецца за дасягненні ў галіне літаратуры для дзяцей і юнацтва, у 2023 годзе стала амерыканская пісьменніца Лоры Холс Андэрсан (Laurie Halse Anderson).

Лоры Холс Андэрсан

Прэмію памяці Астрыд Ліндгрэн у памеры пяці мільёнаў шведскіх крон (каля паўмільёна даляраў ЗША) заснаваў урад Швецыі пасля смерці пісьменніцы ў студзені 2002 года. Яна прысуджаецца з 2003 года Нацыянальнай радай культуры Швецыі аўтарам і ілюстратарам, чья літаратурная творчасць для дзяцей і юнацтва «прадстаўляе найвышэйшыя мастацкія каштоўнасці і гуманістычны дух, якія былі блізкія Астрыд Ліндгрэн». Гэта адна з самых прэстыжных узнагарод у свеце для аўтараў і аўтарак дзіцячых кніг.

На сёлетнюю прэмію быў вылучаны 251 кандыдат з 64 краін. Пераможцу абвясцілі ў праграме, якая транслявалася ў прамым эфіры са Стэкгольма, і на Балонскім дзіцячым кніжным кірмашы.

«Лоры Холс Андэрсан — адна з вядучых амерыканскіх аўтараў для моладзі. У сваіх старанна напісаных раманах Лоры Холс Андэрсан выяўляе пошук сэнсу, ідэнтычнасці і праўды як у сучаснасці, так і ў мінулым. Яе раман «Гавары» быў апублікаваны ў 1999 годзе, перакладзены на многія мовы і экранізаваны. У сваіх раманах для юнацтва яна агучвае падлеткавы вопыт, часам жорстка. Імкненне да кахання, пошук сэнсу, ідэнтычнасці і праўды — сталая тэма для Андэрсан. Яе змрочны зіхатлівы рэалізм раскрывае жыццёва важную ролю часу і памяці ў жыцці маладых людзей. З далікатнай сілай пісьменніца абуджае настрой і эмоцыі і ніколі не ўхіляецца нават ад самых складаных тэм», — гаворыцца ў каментары журы Прэміі.

Лоры Холс Андэрсан нарадзілася ў 1961 годзе ў Патсдаме, штат Нью-Ёрк. Дэбютавала як пісьменніца ў 1996 годзе з дзіцячай кнігай аб прыгодах кенійскай дзяўчынкі, якая кожны дзень была вымушана працягаць некалькі міляў, дабіраючыся да школы. У 1999 годзе выйшаў у свет яе маладзёжны раман «Гавары». Тэмай кнігі стала адчужэнне трынаццацігадовай дзяўчыны, якая падверглася сэксуальнаму гвалту. «Гавары» атрымаў некалькі ўзнагарод і патрапіў у шорт-ліст National Book Award, галоўнай літаратурнай прэміі ЗША. Кніга была перакладзена на 16 моў. У 2009 годзе пісьменніца была ўганаравана Прэміяй Маргарэт А. Эдвардс, якая прысуджаецца Амерыканскай бібліятэчнай асацыяцыяй за «значны ўклад у літаратуру для моладзі».

Прэмія імя Нітчанкі

Лаўрэатамі Усеўкраінскай прэміі 2023 года імя Дзітрыя Нітчанкі сталі доктар філалагічных навук, прафесар кафедры сацыялогіі і сацыяльнай работы Ужгародскага нацыянальнага ўніверсітэта, эксперт Офіса Вярхоўнага камісара АБСЕ па справах нацыянальных меншасцяў Галіна Шуміцкая, паэт-песеннік, драматург тэатра і кіно Ігар Жук і грамадскі дзеяч, акцёр, мадэратар на

Дзітрыя Нітчанка

сцэне падчас «аранжавага рэвалюцыі», экс-міністр культуры, цяпер вайсковец Узброеных сіл Украіны Яўген Нышчук.

Прэмія імя Дзітрыя Нітчанкі — узнагарода, якая штогод уручаецца за прапаганду ўкраінскага слова. Прэмія была заснавана ў 2000 годзе Лігай украінскіх мецэнатаў і сям'ёй Дзітрыя Нітчанкі (Аўстралія).

Прэзідэнт Лігі ўкраінскіх мецэнатаў Уладзімір Загорый адзначаў: «Людзі, якія атрымліваюць Прэмію імя Дзітрыя Нітчанкі, сапраўды прыклалі шмат намаганняў для абароны ўкраінскага друкаванага слова, папулярнасці нацыянальнай літаратуры».

Дзітрыя Нітчанка (літаратурны псеўданім Дзітрыя Нічанкі) — украінскі літаратуразнаўца, пісьменнік, мемуарыст, рэдактар, даследчык літаратуры, педагог, грамадскі дзеяч, мецэнат, які жыў і працаваў у Аўстраліі. У 1949 годзе Д. Нітчанка з сям'ёй пераехаў у Аўстралію: працаваў у кар'ерах, на электрастанцыі, а ў вольны час вывучаў ангельскую мову і пісаў свае творы на роднай мове, многія з якіх былі перавыдадзены ва Украіне пасля здабыцця незалежнасці. Некалькі дзесяцігоддзяў працаваў настаўнікам і дырэктарам украінскіх суботніх школ у Мельбурне. Ён вучыў, пісаў праграмы, інспектаваў, даваўшы колькасць гэтых школ да 55 з 2000 вучнямі. Заснаваў і ўзначаліў Літаратурна-мастацкі клуб імя Васіля Сіманенкі. Будучы сябрам Аб'яднання ўкраінскіх пісьменнікаў «Слова», кіраваў аўстралійскім аддзяленнем гэтай арганізацыі. Узначалваў Украінскую цэнтральную школьную раду ў Аўстраліі.

Прэмія «Крылы Дэдала»

Адбылася цырымонія ўручэння польскай літаратурнай прэміі «Крылы Дэдала» за 2020, 2021 і 2022 гады. Лаўрэатамі Прэміі сталі адпаведна Малгажата Мусяровіч, Ян Тамкоўскі і Пётр Вяржбіцкі.

«Крылы Дэдала» заснавала Нацыянальная бібліятэка Польшчы ў 2015 годзе. Гэтая адзнака штогод прысуджаецца за кнігу ці жыццёвыя заслугі ў галіне мастацкай літаратуры з асаблівым акцэнтам на прозе, літаратурна-мастацкай крытыцы, гісторыі і грамадскіх праблемах у шырокім разуменні. Пры ацэнцы журы ўлічваюцца важныя пазнавальныя каштоўнасці твораў аўтараў-намінантаў, а таксама нестандартнасць меркаванняў, смеласць і дакладнасць думкі, прыгажосць слова. Лаўрэат Прэміі атрымлівае віншавальны ліст і грашовую прэмію за кошт сродкаў Нацыянальнай бібліятэкі.

«Маленькі прынц» стаў... «Прынцэсай»

У Ізраілі паступіла ў продаж новая версія перакладу алегарычнай аповесці-казкі французскага пісьменніка Антуана дэ Сэнт-Экзюперы «Маленькі прынц». У гэтым выданні галоўнага героя вырашана было зрабіць дзяўчынкай, а сама кніга атрымала назву «Маленькая прынцэса».

«Маленькая прынцэса» стала першым выданнем у серыі кніг для дзяцей, у межах якой вядомыя літаратурныя творы будуць прадстаўлены ў новым варыянце з улікам барацьбы за гендэрную роўнасць: галоўныя героі мужчынскага полу будуць заменены жаночымі персанажамі.

Кнігавыдавец буйной ізраільскай сеткі кніжных крам «Стэймацкі» тлумачыць гэтую ідэю тым, што большасць герояў твораў для дзяцей, паводле падлікаў кампаніі, маюць мужчынскі пол. «Толькі 31% галоўных персанажаў дзіцячых кніг жаночага полу. Такім чынам, каб прасоўваць гендэрную роўнасць у дзіцячай літаратуры на іўрыце, у «Стэймацкі» вырашылі запустыць гэты праект <...>, які заклікае пісьменнікаў і

пісьменніц ствараць дзіцячыя кнігі з жаночымі праганістамі. Мы ў «Стэймацкі» верым, што мова і словы маюць сілу, якая дазваляе змяняць рэчаіснасць, і мы заклікаем усіх дзяўчынак, дзе б яны ні былі, станавіцца гераінямі сваіх гісторый», — гаворыцца ў заяве выдавецтва.

«Маленькі прынц» быў упершыню апублікаваны ў 1943 годзе ў ЗША. Малюнкі для кнігі былі выкананы самім аўтарам. На гэты час «Маленькі прынц» выдадзены агульным тыражом звыш 150 мільёнаў экзэмпляраў. Аповесць перакладзена больш як на 450 моў і дыялектаў. Па колькасці перакладаў яна саступае толькі Бібліі.

Дарэчы... Савецкія перакладчыкі таксама смела ператваралі мужчынскіх герояў класічных казак у жаночых гераінь. Напрыклад, Багіра ў «Маўглі» ў арыгінале мужчынскага полу, як і Сава ў «Віні-Пуху».

«Экстрэмісцкія» кнігі Брытаніі

Сучасныя тэндэнцыі ў заходніх грамадствах не перастаюць здзіўляць. Як паведаміла брытанская газета «Daily Mail», аддзел даследаванняў, інфармацыі і камунікацый пры Міністэрстве ўнутраных спраў Злучанага Каралеўства прадставіў вынікі праекта пры антытэрарыстычнай праграме «Prevent» («Прадухіленне»). Паводле яе праводзіліся пошукі прыкмет «ультраправага экстрэмізму» і ідэй «белай перавагі» ў мастацкіх (і не толькі) творах. У тым ліку (і галоўным чынам) — класічных. І гэтыя прыкметы былі выяўлены...

У спісе пісьменнікаў, якія, на думку аўтараў даследавання, натхняюць расістаў і крайніх нацыяналістаў на свае супрацьпраўныя дзеянні, фармуючы іх светапогляд, аказаліся Уільям Шэкспір, Дж. Р. Р. Толкін, Рэдзьярд Кіплінг, Джэфры Чосэр, Гілберт Кіт Чэстэртан, Альфрэд Тэннісан, Джон Мільтан, Томас Берк, Джозэф Конрад, а таксама — што ў гэтым кантэксце асабліва іранічна — Джордж Оруэл і Олдас Хакслі. Таксама «пад раздачу» патрапілі і фільмы з серыяламі паводле тэкстаў згаданых аўтараў.

Невядома, якія наступствы чакаюць «небяспечныя» працы, але нядаўня навіна аб намеры брытанцаў перапрацаваць творы Роальда Дала ў «больш адпаведны духу XXI стагоддзя» спараджае трывожныя думкі.

На якія грошы жывуць нямецкія паэты

«Не прадаецца натхненне, але можна рукапіс прадаць», — пісаў паэт. А што рабіць, калі за рукапіс плацяць сімвалічныя грошы ці наогул — нічога? На што жывуць, напрыклад, паэты і паэткі ў Нямеччыне?

Штогод там прысуджаюцца і ўручаюцца каля ста літаратурных прэмій і стыпендыяў. У Нямеччыне кожны год выходзіць каля паўтысячы паэтычных зборнікаў. Статыстыка ахоплівае, зразумела, толькі камерцыйныя выданні, якія паступаюць у продаж. Лічыцца, што яшчэ столькі ж вершаваных кніг іх аўтары выдаюць самі, за свой кошт (магчыма, часта ў Нямеччыне для гэтага вельмі шмат, а каштуе такі «самвыдат» для немцаў, у параўнанні з беларусамі, не многа).

Значная частка вершаваных тэмнікаў, якія з'яўляюцца на прылаўках нямецкіх кнігарняў, — гэта, вядома ж, кнігі паэтаў-класікаў, якіх ужо няма на нашай грэшнай зямлі. Але іншыя паэты, якія яшчэ жывуць, атрымліваюць ад выдавецтваў ганарары. Аднак жыць на іх немагчыма. Паэтычныя зборнікі прадаюцца слаба, ды і кошт у іх нізкі, так што за зборнік, выдадзены накладам 1000 асобнікаў, аўтар атрымлівае ад выдавецтва звычайна ад 500 да 1000 еўра. І калі нават шчаслівы будзе выдаваць вершаваныя зборнікі кожныя 3–4 месяцы, яго ганарар ледзь перавысіць пражытковы мінімум у Нямеччыне...

Многія нямецкія паэты з задавальненнем выступаюць перад чытачамі: большасць — бясплатна, але самыя папулярныя атрымліваюць ад кнігарняў, бібліятэк ганарары за выступы. Звычайна плацяць 100–200 еўра за вечар. Калі выступ арганізоўвае які-небудзь багаты культурны фонд ці музей, могуць заплаціць і 500 еўра. Але такія выступы здараюцца не часта, ды і канкурэнцыя высокая.

Дык на якія сродкі жывуць нямецкія паэты?

Хто як. Даўно прайшлі тыя часы, калі літаратараў утрымоўвалі мецэнаты (як, напрыклад, Рыльке ці Клопштока, якому прызначыў пажыццёвую стыпендыю дацкі кароль). Праўда, сёння ў Нямеччыне існуюць разнастайныя стыпендыі для дзеячаў мастацтва, але іх не так шмат і плацяць іх абмежаваны час — максімум год.

Хтосьці з паэтаў жыве на сацыяльную дапамогу. Гэта 300–400 еўра ў месяц плюс, сама меней, частка квартплаты, бясплатная медыцынская страхоўка. Не густа, затое не трэба хадзіць на працу, можна з раніцы да вечара рыфмаваць, рыфмаваць, рыфмаваць... і не лічыцца дармаедамі.

Дарэчы, літаратурныя прэміі, якіх у Нямеччыне мноства, дапамагаюць маладым і масцітым літаратарам — некаторыя з іх складаюць у грашовым эквіваленце некалькі дзясяткаў тысяч еўра...